

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Petr Jurkulák

Novozákonní impulzy pro současné manželství a rodinu

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Mireia Ryšková, Th.D.

Praha 2019

Čestné prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Horní Libchavě dne 12. 6. 2019

Petr Jurkulák

Bibliografická citace

Novozákonní impulsy pro současné manželství a rodinu [rukopis]: bakalářská práce / Petr Jurkulák ; vedoucí práce: Doc. PhDr. Mireia Ryšková, Th.D. - Horní Libchava, 2019. -- 58 s.

Anotace

Práce pojednává o manželství a rodině jako základním stavebním prvku společnosti, který je ustanoven Bohem od počátku lidstva. Přináší historický exkurz do těchto institucí v starozákonní, antické a novozákonní době. Zdůrazňuje radikalizaci pojetí manželství Ježíšem a jeho následovníky (např. zákaz rozvodu - ochrana ženy, ochrana slabých a bezbranných, vdov a dětí). Poukazuje na nevěru a rozdílnost náboženství jako překážku v setrvání v manželství z důvodu zachování spravedlnosti a cíle Zákona. Představuje nový inovativní způsob života, zřeknutí se manželství pro evangelium. Seznamuje čtenáře s domácími řády, které ukazují, jak má fungovat domácí společenství jako vzor celé církevní obce pro současnou i budoucí generaci. Vyzdvihuje novozákonní hodnoty, které jsou stěžejní pro manželství a rodinu i v dnešní době (např. úctu a lásku mezi manžely, úcta a důstojné chování vůči ženě, rovnost manželů ve všech oblastech života, stejná povinnost i důstojnost mezi jednotlivými členy rodiny, rodinné sebeobětování se pro druhého z lásky, poslušnost dětí vůči rodičům a úcta k starším lidem.

Klíčová slova

Manželství - Rodina - Nový zákon - Ježíš - Pavel - Pavlovy listy - Domácí řády

Abstract

The thesis deals with marriage and family as a basic building element of society, which is established by God from the beginning of humanity. It brings a historical excursion to these institutions in the Old Testament, Ancient and New Testament era. He emphasizes the radicalization of the concept of marriage by Jesus and his followers (eg, the prohibition of divorce - the protection of women, the protection of weak and defenseless, widows and children). He points to the infidelity and divergence of religion as an obstacle to remaining in marriage for the sake of justice and the goal of the Law. It represents a new innovative way of life, renunciation of the marriage for the gospel. It introduces readers to the House Rules, which show how the domestic community is to function as a model of the whole church community for present and future generations. It highlights the New Testament values that are crucial to marriage and family today (eg, respect and love between spouses, respect and dignity for a woman, equality of spouses in all areas of life, the same duty and dignity among family members, family self-sacrifice for another, love of children to parents and respect for older people.

Keywords

Marriage - Family - New Testament - Jesus - Paul - Paul's Letters – household codes

Počet znaků (včetně mezer): 116 518

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Mirei Ryškové, Th.D. za odborné vedení, metodickou pomoc, velkou trpělivost, ochotu a čas, který mi věnovala, a také za její mnohé cenné připomínky a rady.

OBSAH

1. Úvod	7
1.1 <i>Obecný úvod .....</i>	7
2. Manželství a rodina v SZ.....	8
2.1. <i>Manželství .....</i>	8
2.2. <i>Rodina .....</i>	10
3. Manželství a rodina v řecko-římském antickém světě	12
3.1. <i>Antické náboženství.....</i>	12
3.2. <i>Manželství .....</i>	13
3.3. <i>Rodina.....</i>	15
4. Manželství a rodina v Novém zákoně jako pozemská instituce.....	19
5. Pojetí manželství a rodiny Ježíšem a jeho následovníky.....	20
5.1 <i>Manželství a rodina pohledem sv. Pavla .....</i>	21
5.2 <i>Manželství a rodina v době popavlovské .....</i>	22
6. Zákaz rozvodu: ochrana ženy.....	24
6.1. <i>„Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ .....</i>	24
7. Přizpůsobení se podmínkám: nevěra ženy, rozdílnost náboženství.....	30
7.1. <i>Pro smilstvo a jinověrství .....</i>	30
7.2. <i>Chce-li nevěřící odejít, ať odejde.....</i>	32
8. Ježíšova inovace v Matoušově evangeliu a Pavlově intepretaci.....	33
8.1. <i>Je lépe se neženit.....</i>	33
9. Stabilizace křesťanské rodiny / domácnosti v rámci společnosti	36
9.1. <i>Domácí řády .....</i>	36
10. Využití novozákonních impulzů pro dnešní manželství a rodinu.	48
10.1. <i>Vliv náboženství na postoj k mravnosti a rodinným hodnotám .....</i>	48
10.2. <i>Novozákonní impulsy pro dnešní manželství a rodinu.....</i>	49
11. Závěr	54

1. Úvod

1.1 Obecný úvod

Manželství a rodinné společenství je dnes ovlivňováno kulturními změnami, které probíhají ve společnosti stále dynamičtěji. V Písmu svatém se na mnoha místech mluví o manželství, jeho ustanovení, smyslu i cíli. Máme tak návod jak k manželství a rodinnému životu přistupovat. Ve Starém zákoně se tématem manželství a rodiny zabývá například První kniha Mojžíšova a také knihy Přísloví, Sírachovec, Kazatel, Moudrosti, Tobiáš; zmínky o něm najdeme i v ostatních knihách. Manželství a rodina byly samozřejmou součástí života v biblickém Izraeli. Tato situace trvala i v době novozákonní, nicméně Ježíš a v návaznosti na něj i prvotní církev manželství uvádějí do nových souvislostí, jak lze vidět v evangeliích a některých Pavlových listech, jako například v Prvním listě Korintským, Prvním listě Tesalonickým, Listě Římanům. Z popavloských listů pak v Listě Koloským, listě Efezským, Prvním listě Petrově, Prvním listě Timotejovi a Listě Titovi.

Bakalářská práce pojednává v teologicko-historickém kontextu o instituci manželství a rodiny s cílem poukázat na odkazy v Novém zákoně, jak vést manželský a rodinný život, který má svou důležitost i v dnešní době. Tato práce představuje starozákonní pojetí manželství a rodinného života, jehož určujícím prvkem bylo naplnění požadavků zákona, zajištění pokračování rodu, přežití Božího vyvoleného lidu. Práce přibližuje život v řecko-římské rodině, kde náboženství zavedlo manželství a otcovskou moc, vymezilo stupně příbuzenství, posvětilo majetkové a dědické právo. Práce také seznamuje čtenáře s pojetím manželství v Novém zákoně, kde je chráněno před zánikem, prohlášeno za nerozlučitelné, představeno jako Boží dar. Práce se rovněž zmiňuje se o tzv. domácích rádech, kde je vymezeno postavení a vzájemný vztah jednotlivých členů rodiny.

Cílem této práce je na vybraných novozákonních textech ukázat trvalý a nezpochybnitelný význam manželství a rodiny, pro jednotlivce i lidskou společnost, a z tohoto poznání pak vyvodit inspiraci pro současné manželství a rodinu.

Zvolenou metodou pro tvorbu bakalářské práce je práce s literaturou vztahující se k rodině a manželství v době řecko-římské, židovské a novozákonní, výklad patřičných pasáží pomocí komentářů, komparace pojetí manželství a rodiny v době antické, biblické a dnešní z hlediska vzájemných vztahů uvnitř rodinného společenství.

2. Manželství a rodina v SZ

Obsahem první kapitoly je seznámení čtenáře s institucí manželství a rodiny v období 1. stol. n. l., tak jak je prožíváno a ustanoveno v starozákonní tradici.

2.1. Manželství

2.1.1. Sňatek

Ve Starém zákoně je manželství zakotveno v Božím stvořitelském záměru. Je to svazek dvou pohlavně různých, rovnocenných a rovnoprávných lidí, svatý řád od počátku. „*Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe.“* (Gn 1,27-28).¹ Muž a žena jsou stvoření společně, jeden pro druhého. Bůh je stvořil pro společenství osob, v němž každý může být pomocí pro druhého, protože se vzájemně doplňují. V manželství je Bůh spojuje tak, že vytvářejí jedno tělo (Gn 2,24).² Tím, že muž a žena, jako manželé a rodiče, předávají svým dětem lidský život, spolupracují jedinečným způsobem na díle Stvořitelově.³ Rodiče jsou za své děti odpovědní a jsou povinni je chránit před pohanskými svody. S tím pak souvisí zákonná ustanovení týkající se sňatku, která jsou určena rodičům mladých lidí: „*Svou dceru neprovdáš za syna někoho z nich (tj. pronárodů) ani jeho dceru nevezmeš pro svého syna*“ (Dt 7,3). Proto sami často pečovali o nevěstu synovi, např. Abraham posílá svého služebníka pro „*ženu Izákovi do své země a svého rodiště*“ (Gn -24,4).⁴ Účelem manželství je přivést na svět děti, aby rodina mohla dále žít ve svém dědičném údělu. Jak důležité bylo zachování rodu, tedy manželství jako jeho základ, ukazují i zvyky, jako bylo levirátní švagrovské manželství nebo osvobození mladého ženatého muže na rok od branné služby (Dt 24,5). Ve Starém zákoně jsou v rámci zákonných ustanovení pro manželství uvedena nařízení o takzvaném švagrovském neboli levirátním manželství. Jestliže zemřel muž dříve, nežli zplodil syna, stanovil zákon, že se vdovy měl ujmout jeho bratr (Dt 25,5 Rt 1,11-13), případně další blízký příbuzný (Rt 2,20 4,4n.10) a prvorozený syn z jejich svazku byl

¹Citace z Bible, pokud není uvedeno jinak, pochází z Bible: *Bible: Písmo svaté Starého a Nového Zákona: ekumenický překlad*. Praha: Česká katolická charita, 1985.

² RAHNER, Karl, VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 202.

³*Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 104 – 105.

⁴BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989, s. 256.

připsán zesnulému. Levirátní manželství v Izraeli nebyla neobvyklá. Levirátním povinností bylo ovšem možno též se vyhnout (Rt 4,6). Uplatňování zákona mohlo švagrovi způsobit ekonomické obtíže, žena pro něj nemusela být vítaná ani přijatelná (Rt 4,6).⁵ Jinak byly příbuzenské sňatky v Izraeli zakázány (Lv 18), patrně proto, že zaujímaly důležité místo v různých kulturních kruzích Izraele.⁶ Levirátní manželství předpokládá polygamní prostředí a velkou rodinu, kde bratři žijí a dědí otcovský majetek společně. Levirátní zákon uchovává ve vdovině synovi jméno muže, který zemřel bez potomků (Sir 40,19;41,11), a vdově zajišťuje rodinný krb.⁷

2. 1. 2. Rozvod manželství

O rozvodu stejně tak jako o manželství se můžeme dočíst v Písmu: „*Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu*“ (Dt 24,1). Co má být tím odporným, není specifikováno. Mohlo to být zanedbávání domácnosti, rodinných záležitostí, dětí apod. Někdy se ono „něco hanebného“ vztahovalo na cizoložství nebo na něco, co se muži nelíbilo.⁸ Rozvod byl tedy v Izraeli možný. Židé ho však vždy považovali za vážnou a tragickou událost. Nadevše platila nedotknutelnost rodinných svazků.

Rodina byla základní buňkou pospolitosti lidu Staré smlouvy, proto se každé její narušení přísně trestalo. V Písmu je o tom psáno: „*Pro kněžskou dceru, která se znesvětila smilstvem, je stanoven trest upálením*“ (Lv 21,9). Podobný trest žádal Juda i pro svou snachu Támar, když se ukázalo, že čeká dítě, a nevěděl, že otcem je on sám (Gn 38,24). Žena byla povinna zachovat mužovi věrnost bezpodmínečně. Na druhé straně dávaly patriarchální poměry mužovi určitou volnost v sexuálních stycích s prostitutkami a otrokyněmi. Pokud však svedl muž neprovdanou dívku, byl nucen vzít si ji za ženu bez možnosti ji někdy propustit. Příkázání Desatera „Nesemilníš“ (doslovně Nezcizoložíš), ustanovení chránící rodinu se tedy vykládalo různě. Manželství bylo rozlučitelné pouze z vůle mužovy. Stačilo patrně jeho prohlášení: „*Ona není mou ženou a já nejsem jejím mužem*“ (srov. Oz 2,4), pokud jí nedal přímo rozlukový list (Dt 24,1; Iz 50,1). Žena tu byla bezmocná, pokud její rodina nebyla dosti

⁵BROŽ, Jaroslav, ed. *Pentateuch: (Pět knih Mojžíšových)*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 517.

⁶BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*, s. 258.

⁷BROŽ, Jaroslav, ed. *Pentateuch: (Pět knih Mojžíšových)*, s. 517.

⁸RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*. Praha: Karolinum, 2010, s. 150.

vlivná, aby zasáhla. Jinak jí zůstala jediným útočištěm její rodina. Měla možnost znovu se provdat; v tom případě se už nemohla vrátit k prvnímu manželovi (Dt 24,1-4).⁹ Rozvod nebyl lacinou záležitostí. Manžel musel zaplatit to, co žena do manželství přinesla. Výše „odstupného“ byla stanovena ve speciálním výnosu. Po té bylo písemně stvrzeno, že na svého bývalého muže už nemá žádný nárok.¹⁰

2.2. Rodina

2.2.1. Význam rodiny v izraelské společnosti

Manželství a rodina jsou od nepaměti u izraelského národa v nesmírné úctě. Biblické pojednání o lásce, věrnosti, čistotě, strastech i radostech manželského života lze nalézt v Písni písní, Knize přísloví, v Sírachovcovi, v Kazateli, Knize moudrosti, knize Tobiáš a mnoha dalších. Manželství však není ve Starém zákoně náboženskou ani veřejnou záležitostí, ale věcí rodiny. Manželství je chápáno jako smlouva mezi mužem a ženou, která předpokládá, rituální přísežný akt.¹¹ Rodina v židovské společnosti měla vždy několik rolí. Tvoří základní společenskou jednotku, náboženskou instituci, je místem socializace jedince z hlediska národního, společenského i náboženského.¹²

2.2.2. Uspořádání rodiny

Společenský život starozákonního Izraele byl vystavěn na základech ryze patriarchálních. Muž byl vůdčím činitelem v rodině i ve společnosti. Když Bůh učinil v ženě člověku „pomoc jemu rovnou“ (Gn 2,18), čteme, že „opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě“ (Gn 2,24). Manželský svazek, který se stane základem nové rodiny, je novým poutem mezi dvěma lidmi, kterým je dáno prožít něco z původního stvořitelského záměru. Jeden přijímá druhého jako dar Boží lásky a je přirozené, že se oba sobě stávají těmi nejbližšími. Ohlasem patriarchálních poměrů se tu hovoří zvláště o muži, že „přilne ke své ženě“, a nikoli také o ní, že přilne ke svému muži. I tak má žena jedinečné postavení, když pro ni „opustí muž svého otce i matku“.¹³ Židovská rodina v době starozákonní byla velkorodinou, tzn. otec je hlavou rodu. Rodinu tedy mohl

⁹ BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*, s. 258.

¹⁰ RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 151 (příklad takového zrušení manželské smlouvy – rozlukového lístku).

¹¹ STUBHANN, Matthias, Michael ERNST, Friedrich V. REITERER a Wolfgang BEILNER, ed. *Encyklopedie Bible*. Bratislava: Gemini, 1992, s. 364.

¹² RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 148.

¹³ BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*, s. 257.

tvořit otec, žena (ženy), synové a dcery všech manželek, služky a sluhové, otroci a otrokyně. Otec má právo trestat, zastává rovněž funkci kultovní (kněžskou) tím, že přináší oběť a pronáší modlitby, zejména u stolu. Zároveň je i učitelem. Otec je tedy obdařen velkou autoritou. Důstojnost ženy tkví v jejím mateřství. Bezdětnost je vnímána v tamější společnosti jako pohana ženy a trest od Boha.¹⁴ Na bedrech ženy ležela veškerá práce v domácnosti, pokud nebyly v domě otrokyně pro nejtěžší práce, vykonávala činnosti jako nošení vody, mletí mouky, pečení chleba, vaření, zpracování mléka, výrobu tkanin, práce na poli, starost o rodinu a děti. Jen jako matka synů získávala žena větší vážnost.¹⁵ Ženy hrály velmi důležitou úlohu v rámci rodiny. Známý příběh Ezaua a Jákoba, role jejich matky Rebeky v něm, jež je adresátkou Božího zaslíbení a nepřímou aktérkou na jeho naplnění (Gn25,19-34;27,1-46) je toho dostatečným příkladem.¹⁶

Základním smyslem manželství bylo zplození dětí. Ty byly touhou každé ženy. Silná láska k dětem a touha po nich, zvláště po synech, je pro židovský národ typická. Děti byly přijímány jako dar od Boha, jako projev jeho požehnání: „*Hle, synové jsou dědictví od Hospodina, mzdou od něho plod lůna*“ (Ž 127,3). Proto provázelo nevěstu na cestu Z rodičovského domu přání: „*Sestro naše, bud matkou nesčíslných tisíců.*“ (Gn 24,60).

Pokud měla žena svou osobní otrokyni, mohla ji propůjčit mužovi, aby s ní zplodil dítě, které by ona přijala za své (Gn 16,2). Izraelské právo neznalo u dětí rozlišení na manželské a nemanželské. Všichni synové téhož otce byli rovnoprávní. Zvláštní výsady a úkol přitom připadal prvorozenému. On měl být otcovým zástupcem a nástupcem v jeho povinnostech vůči Bohu i vůči vlastní rodině.¹⁷

Shrnutí druhé části:

Manželství a rodina je od nepaměti u izraelského národa v nesmírné úctě. Ve Starém zákoně je manželství Božím záměrem. Povolen je rovněž za určitých podmínek rozvod, který však není společensky vnímán pozitivně. Hlavním účelem manželstvím je přivést na svět děti, aby rodina mohla dále žít ve svém dědičném údělu. Ty byly touhou každé ženy. Silná láska k dětem a touha po nich je pro židovský národ typická.

---

¹⁴ RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 148.

¹⁵ BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*, s. 258 – 259.

¹⁶ RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 149.

¹⁷ BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*, s. 258 – 259.

3. Manželství a rodina v řecko-římském antickém světě

Obsahem třetí kapitoly je seznámení čtenáře s institucí manželství a rodiny v období 1. stol. n. l., tak jak je prožíváno a ustanoveno v tehdejší řecko-římském světě. Antické náboženství, je nosným prvkem tehdejšího života. V tehdejší římském světě existoval institut rozvodu manželství, který byl hojně využíván. Trvalé manželství jednoho muže a jedné ženy bylo vnímáno jako ideál.

3.1. Antické náboženství

Manželství, rodina a výchova dětí v antickém světě je úzce spjata s antickým náboženstvím, které je stejně jako v jiných kulturách nosným prvkem tehdejšího života. V římské době stejně jako v celé antice mělo náboženství mnohem významnější postavení, než má dnes, a to nejen v životě jednotlivce od narození až do smrti, ale i ve veřejném a státním životě, v němž se žádný závažnější počin neobešel bez přesně stanovených a závazně prováděných náboženských úkonů. Poměr k bohům byl založen na praktickém základě, projevovaná zbožnost, modlitba, konání obřadů a oběti měly vést k dosažení různorodých cílů: získání úrody, zdraví, potomstva, úspěchů ve válce. Vztah k bohům byl vyjádřen výstižným obratem „*do, ut des*“ – dávám, abys dal.¹⁸ Mimo veřejně uctívaných bohů (božstev), každá domácnost uctívala své vlastní domácí bůžky (tzv. lary a penaty, ochranná rodinná božstva spojená s kultem předků) a každý měl svého osobního ducha, génia. Bohové byli uctíváni obětmi. Pán každého domu činil oběti bohům na ochranu své rodiny a římský císař působil jako nejvyšší kněz. Z úředního rozkazu se Římané povinně účastnili modliteb a bohoslužeb. Oběti byly běžnou součástí veřejného i soukromého života. Bohům byly obětovány zemědělské plodiny i zvířata. Náboženské obřady řídil volený kněz, v domácnosti pak otec rodiny. Náboženství založilo řeckou a římskou rodinu, zavedlo manželství a otcovskou moc, vymezilo stupně příbuzenství, posvětilo majetkové a dědické právo. Totéž náboženství, když rozvinulo a rozšířilo rodinu – vytvořilo větší společenství, obec, ve které vládlo jako v rodině.¹⁹

¹⁸ BURIAN, Jan. *Světla a stíny antického velkoměsta*. Praha: Svoboda, 1970, s. 30.

¹⁹ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*. Praha: Sofis, 1998, s. 11.

3.2. Manželství

3.2.1. Sňatek

Sňatek představoval pro Římany posvátný obřad, náboženský úkon. Hlavním účelem nebylo spojení dvou bytostí, které si rozuměly a chtěly se spojit pro radosti i strasti života, ale sjednocení dvou bytostí v jednom domácím kultu a narození bytosti třetí, která by byla způsobilá v tomto kultu pokračovat.²⁰ Důležitou roli hrálo, zda byl jedinec otrok, nebo svobodný. Otrok neměl žádná práva a byl předmětem obchodu „*servi pro nullis habentur*“, tj. otroci se z hlediska právního nepovažují za nic. Pán měl nad otrokem absolutní moc, otrok byl považován za poddanskou bytost, měl podobný statut jako děti.

Dalším důležitým faktorem bylo, zda jedinec má, nebo nemá římské občanství, což mu přinášelo ochranu, mnoho práv, ale i povinností.²¹ Manželství u Římanů platné podle římského občanského práva bylo monogamní životní společenství římského občana se ženou, která měla římské občanství, ale též mezi cizincem a Římkou. Přičemž byl rozlišován sňatek přísný s náboženskými obřady nebo obrazná koupě manželky před pěti svědky, bez náboženských obřadů. Pouze z takového manželství vycházely děti s právem občanů a vznikala otcovská moc.²² Cizoložství bylo stíháno veřejnou žalobou a byl za ně stanoven trest smrti. Dle obyčejového práva trestal manžel cizoložnici, kterou přistihl „*infla granti*“ (za hořící pochodně) ihned, případně po poradě s domácím soudem.²³ Sňatky se uzavíraly na základě dohody rodin, mnohdy však mezi manžely vznikly citové vazby. Pod vlivem stoicismu pak vzrůstal důraz na manželskou věrnost a přátelství mezi manžely.²⁴ V římské společnosti byl jednou z možností ukončení manželství také rozvod, který byl v určité době hojně využíván a v jiné zas právně sankcionován.

---

²⁰ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*, s. 50.

²¹ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002, s. 32 – 33.

²² BAHNÍK, Václav. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974, s. 371.

²³ FRÝDEK, Miroslav, Pavel SALÁK a Renata VESELÁ.: *Římské právo pro bakaláře*, Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 66 – 67.

²⁴ RYŠKOVÁ, Mireia. Muž jako hlava rodiny. Biblicko-teologická studie k Ef 5,21-6,9; Kol 3,18 – 4,1. *Acta Universitatis Carolinae Theologica*. Praha: Karolinum, 2012, roč. 2, č. 1, s. 66 – 67.

3. 2. 2. Rozvod manželství

Důvodem k ukončení manželství mohla být smrt jednoho z manželů, ztráta svobody upadnutím do zajetí, ztráta příslušnosti k obci, tj. zbavením občanství, z vůle manželů ať z důvodu neplodnosti manželů, impotence, cizoložství, nebo z majetkových důvodů.²⁵ Celkově byl římský veřejný i soukromý život prostoupen strnulou vážností, s níž byly přísně posuzovány činy jednotlivce v rodině, na lidovém sněmu, v senátě i na vojenském tažení. Počet rozvodů se v jednotlivých dobách římské říše lišil. Jak se však ženy stávaly samostatnější a méně závislémi na muži i rodině, rodinný život ztrácel na vážnosti, a to i přes veškeré snahy o obnovu významu rodiny, jak o ni usiloval z důvodů politických i ekonomických císař Augustus na začátku císařství. Na rozkladu rodinného života se podíleli stejnou měrou muži i ženy. Řada manželství trvala jen formálně. Vedle hledání druhá nebo družky mimo vlastní dům se rozmáhalo soužití s otroky či s otrokyněmi. Rostl počet rozvodů a nově uzavírané sňatky mívaly často jen krátké trvání.²⁶ U Římanů vedl rozvod k právnímu zániku manželství. Ve starších dobách musel povolit rozvod soud. Rozvod manželství, v němž manželka podléhala právnímu područí manžela, se musel provést příslušnou formou.²⁷ Zrušit náboženský sňatek bylo velmi složité. K tomuto zrušení bylo třeba nového náboženského obřadu. Následek „*konfarreace*“ mohl být zrušen pouze obřadem „*diffarreatio*“.²⁸ Sňatek nazývaný „*koempce*“, obrazná koupě manželky před pěti svědky, bez náboženských obřadů, zanikl tzv. „*remancipací*“ zpětným obrazným prodejem ženy. Rozvod manželství „*sine manu*“ bez přechodu z moci otcovy do moci manželovy nepodléhal tak přísným regulím a nastával už dohodou obou stran („rozvod – *divortium*“), nebo výpovědí jedné strany („zapuzení – *repudium*“), stačilo zvolat „*Tuas res tibi habeto*“ (Vezmi si své věci!) nebo „*Tuas res tibi agito*“ (Nechej si své věci!). Později byl rozvod zpřísněn a vyžadovalo se prohlášení před sedmi svědky, občany římskými. Projev musel být ústní nebo se odevzdával zapuzovací list „*libellus repudii*“.²⁹ Každá z obou stran mohla uzavřít nový sňatek, žena však až po určité době (deseti měsíců až jednoho roku), aby nenastaly spory o otcovství dítěte vzešlého ze zaniklého manželství. Ve starší době byl rozvod vzácný, s rozkladem římské společnosti se počet rozvodů rozrostl. Lehkomyslné rozvody byly stíhány censorskou důtkou i újmami majetkovými. Na konci republiky i

²⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*, Praha: C. H. Beck, 1997, s. 138.

²⁶ BURIAN, Jan. *Světla a stíny antického velkoměsta*, Praha: Svoboda, 1970, s. 201.

²⁷ SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*, Praha: Academia, 1974, s. 525.

²⁸ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*, s. 47.

²⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*, s. 139.

za principátu byly vydávány zákony pro udržení manželské morálky a populace. Manželství a plození potomků byly povinné.³⁰

3.3. Rodina

3.3.1. Význam rodiny v řecko-římské společnosti

Dům a domácnost hrály ve starověku významnou roli. Domácnost byla obcí v malém. Byl to organismus, který plnil úkoly a funkce rázu společensko-politického, ekonomického, výchovného, manželského života. Domácnosti chudých lidí byly skromné, avšak patriarchálního rázu, a to i přesto, že v období 1. století n. l. byl zaznamenán rozmach emancipačních tendencí v římské společnosti. Ženy se podílely na obchodě svých manželů, vedly samostatný život nebo podnikaly. Nezávislost ženy však mohla existovat pouze v soukromé nebo polosoukromé sféře.³¹

Rodinný život byl určován domácím soukromým náboženstvím, kdy byl prováděn kult předků a kult domácího ohně. Celé toto náboženství bylo uzavřeno v domě. Kult nebyl ničím veřejným. Kult předků se nijak nepodobal křesťanskému kultu svatých. Jediným knězem byl otec, jako kněz neznal žádnou hierarchii. To, co spojovalo členy antické rodiny, nebylo narození dětí, cit, nebo fyzická síla, bylo to náboženství ohniště a kult předků. To způsobuje, že rodina tvoří jedno tělo v tomto životě i v druhém. Domácí náboženství sjednocuje oba manžele mocným poutem stejného kultu a stejných přesvědčení.³²

3.3.2. Uspořádání rodiny

Římská rodina byla postavena na patriarchálním principu. V jejím čele byl „pater familias“, který byl jediný osobou svého práva „sui iuris“. Ostatní členové rodiny byli podřízeni jeho moci a nazývali se „personae alieni iuris“.³³ Pravomoc otce rodiny nad manželkou a dětmi byla velmi široká. Synové a dcery podléhali svému otci natolik, že jejich postavení bylo přirovnáváno k postavení otroků. Platilo to, ale jen z hlediska práva soukromého, protože z hlediska práva veřejného měli samostatnost, byli svobodnými římskými občany. Moc otce, které synové a dcery podléhali, se nazývala

³⁰ SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*, s. 525.

³¹ RYŠKOVÁ, Mireia. Muž jako hlava rodiny, s. 66.

³² FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*, s. 34 – 41.

³³ ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*, s. 33 – 34.

„patria potestas“.³⁴ V domácnost movitějších Římanů žili zpravidla rodiče a děti, služebnictvo a otroci náleželi k ní však i propuštění otroci a klienti.³⁵ Díky domácímu náboženství byla rodina malým uspořádaným tělesem, malou společností, která měla svého vůdce a svou vládu. Náboženství nedává ženě tak vysoké postavení. Řecké i římské právo se shodují v názoru, že žena je vždy nezletilá. Získává sice titul „materfamilias“, ale ztrácí jej, když její manžel zemře. Nikdy nerozkazuje, nemůže si dělat, co chce, není paní sama sebe „sui iuris“.³⁶ I přesto vdané matce – ženě náležela určitá úcta. Má povinnosti reprezentační, úctu k manželovi a plození dětí. Domácnost spravovala jen v míře určené manželem. V antice byl sdílen názor, že žena je od přirozenosti slabší, a potřebuje tudíž vedení mužem.³⁷ Hlavním úkolem ženy bylo starat se o domácnost a vychovávat děti. Žena měla být „casta, pia, pudica, lanifika, domiseda“ (čistá, zbožná, cudná, znalá předení a tkaní, zůstávající doma). U soudu mohla žena svědčit, dostávalo se jí školního vzdělání. Po celý svůj život byla však podřízena poručenství mužovu, nejprve otcově, později manželově, nebo byla v případě volného manželství pod poručenstvím agnátů, mužských příbuzných. Ženy také nepodléhaly pravomoci státu, jen rodina je měla právo soudit. Manžel nad ženami mohl vynést i rozsudek smrti. Stejně právo platilo i vzhledem k dětem. Manžel mohl zabít cizoložnou ženu, prodat zneuctěnou dceru i provinilého syna. On sám však podléhal soudu obce. Co se vlastnictví týče, platilo, že v každé rodině mohl být pouze jeden vlastník, kterým byla rodina a jeden uživatel, kterým byl otec. Ani žena, ani syn nic nevlastnili. Teprve v pozdějších dobách se vlastnické poměry postupně měnily. Od 1. století př. n. l. nabývala žena vlastního dispozičního práva, takže mohla spravovat svůj majetek, z vlastní vůle zrušit manželství, a stala se tak v mnoha směrech rovnoprávnou muži. V rané době císařské získaly ženy oblasti soukromého práva prakticky platných občanských práv. Vzdělávaly se v oblasti historie, řecké filozofie, prosazovaly se ve sféře náboženské a politické.³⁸ Většina obyvatelstva žila na venkově nebo se zabývala zemědělstvím. Vlastní výrobu v dílnách zajišťovali otroci.³⁹ Mnozí občané také pracovali jako úředníci, vojáci a politici.⁴⁰ Namáhavou tělesnou práci vykonávali

³⁴ FRÝDEK, Miroslav, Pavel SALÁK a Renata VESELÁ. *Římské právo pro bakaláře*, s. 66.

³⁵ RYŠKOVÁ, Mireia. *Muž jako hlava rodiny*, s. 66.

³⁶ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*, s. 86 – 92.

³⁷ RYŠKOVÁ, Mireia. *Muž jako hlava rodiny*, s. 66. To platilo stejně i pro židovskou společnost. Srov. FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů*, Praha: Odeon, 1998, II, 201 (s. 83).

³⁸ SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*, s. 702.

³⁹ KÜNZL, Ernst. *Starověký Řím*, Plzeň: Fraus, c2005, s. 33.

⁴⁰ BAHNÍK, Václav. *Slovník antické kultury*, s. 668.

otroci. S výjimkou práce zemědělské se pokládala tělesná práce za nedůstojnou činnost. Svobodný občan se měl věnovat „duševní“ práci, tj. filozofii, politice nebo vojenství. 41

3. 3. 3. Děti

Ve staré patriarchální rodině měl otec právo nad životem a smrtí. Mrav sice říkal, aby se otec poradil s příbuznými a přáteli, než své dítě potrestá, ovšem nebývalo to pravidlem. Bývalo také zvykem uspořádat u závažnějších provinění jakýsi domácí soud „*iudicium domesticum*“. Právní sankce za svévolný a příliš tvrdý postup otce se objevily až v době císařské. Otcům se dovozovalo děti jen lehce trestat, těžší tresty vyžadovaly úřední schválení, usmrcení dítěte bylo později již považováno za vraždu. Vyživovací povinnost dětí byla uzákoněna až za doby císařské. Otcům také bylo dovoleno nepřijmout dítě do rodiny „*ius exponendi*“. Právo odložit, pohodit dítě se bez omezení praktikovalo jen při narození dcer.⁴² Otec mohl děti nejenom trestat, ale také prodávat, mohl syna vydat osobě, kterou svým jednáním potomek poškodil, aby u ní odpracoval dluh.⁴³ Podle přísného původního práva synové zůstávají spojeni s otcovým ohništěm a díky tomu podřízeni jeho autoritě. Dokud on žije, jsou nezletilí.⁴⁴ Rodina nesmí vyhynout, tomuto absolutnímu pravidlu musel ustoupit všechen cit a všechno přirozené právo. I když bylo manželství neplodné vinou muže, bylo třeba, aby rodina pokračovala. Tehdy jej musel nahradit mužův bratr nebo příbuzný a žena se musela uchýlit k tomuto muži. Dítě, které se takto narodilo, bylo považováno za syna manžela a pokračovalo v jeho kultu. Tím spíše staré zákony předepisovaly sňatek vdově, když neměla děti, a to s nejbližším příbuzným manžela. Narozený syn byl považován za syna zemřelého. Narození děvčete nesplňovalo účel sňatku. Dívka nemohla pokračovat v kultu, protože v den svatby se zřekla své rodiny a kultu svého otce. Patřila pak rodině a náboženství svého muže. Rodina stejně jako kult pokračuje pouze přes muže. Očekávaný a potřebný byl syn, jeho si rodina, předkové a ohniště žádali. Vstup syna do rodiny byl ohlášen náboženským úkonem. Především bylo třeba, aby byl přijat otcem. Ten se jako pán a doživotní strážce ohniště, jako zástupce předků vyslovil, zda je, či není z rodiny. Narození vytvářelo fyzické pouto, prohlášení otcovo pak pouto morální a náboženské. Pro syna byla také nutná iniciace. Náboženství, které ukládalo muži oženit se, které

⁴¹ SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*, s. 702. Židovská společnost si sice práce rukou (řemeslné práce) cenila, ale i pro ni byl ideálem člověk zabývající se Zákonem (Sír 38,24-39,11).

⁴² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*, s. 143 – 144.

⁴³ FRÝDEK, Miroslav, Pavel SALÁK a Renata VESELÁ. *Římské právo pro bakaláře*, s. 66 – 67.

⁴⁴ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*, s. 87.

přikazovalo rozvod v případě neplodnosti a v případě impotence či předčasné smrti nahrazovalo manžela příbuzným, poskytovalo rodině ještě poslední prostředek před vymřením, a to byla adopce.⁴⁵ Přijetí do rodinného svazku pod otcovskou moc bylo v Řecku i Římě důležitým prostředkem, jak zabránit vymření rodiny nebo rodu a získat zákonného dědice. Adoptováni mohli být i dospělí.⁴⁶ Dítě však mělo hodnotu zejména pro ambice rodičů (pokračování rodu, rozmnožení majetku a vážnosti), nikoli samo o sobě. Otec měl právní moc nad svými dospělými dětmi do doby, dokud je nepropustil ze své pravomoci.⁴⁷

Shrnutí třetí části:

Každodenní rodinný i společenský život v antické společnosti byl stejně jako u izraelského národa ovlivněn náboženstvím. Hlavním smyslem manželství bylo spojení dvou jedinců za účelem plození dětí, pro zachování kultu. Rozvod manželství byl možný a to jak ze strany muže tak ženy. V případě ohrožení rodiny vymřením byl využíván institut adopce. Dítě mělo hodnotu pro ambice rodičů (pokračování rodu, rozmnožení majetku a vážnosti), nikoli pro ně samé.

---

⁴⁵ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*, s. 52 – 53.

⁴⁶ SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*, s. 32.

⁴⁷ RYŠKOVÁ, Mireia. Muž jako hlava rodiny, s. 66.

4. Manželství a rodina v Novém zákoně jako pozemská instituce

Jak Ježíš i jeho následovníci vnímali manželství, pevnost rodinné vazby, význam rodiny jako primární sociální instituce a další oblasti s touto problematikou související, se dozvídáme z evangelií, Pavlových i dalších listů. Ježíš vyjadřuje svůj kladný vztah k manželství a rodině hned při svém prvním veřejném vystoupení, kdy v galilejské vesnici Káně zázračně proměňuje vodu ve víno (srov. Jan 2,1,-11). Podobně jako manželství Ježíš uznával i rodinné vazby lidí ve svém okolí nebo těch, kteří se na něj obraceli. Vzkřísil dceru Jairovu (Mk 5,22-24,35-43par), syna vdovy z Naimu (Lk 7,11-15), dceru kananejské ženy (Mk 7,24-30 par), uzdravil Petrovu tchýni (Mk1,30 npar) i syna královského úředníka (Jan 4,43-53). Ježíš instituci rodiny hájil jako trvalé společenství muže a ženy.

Význam rodiny není absolutní, prioritou je služba Božímu království, proto Ježíš na své učedníky klade požadavek vzdát se rodiny, majetku, tedy veškerého zázemí. Vyzývá tak k opuštění rodiny, zanedbání povinností vůči rodině a to v rozporu s tehdejšími tradicemi a morálkou. Svůj radikální nárok na následování však nemínil jako trvalý požadavek (a určitě ne pro všechny), nýbrž jako výzvu dané situace vztahující se k jeho osobě. Ježíš tak představuje rodinu v nové perspektivě, je vzorem pro nové společenství „rodinu Boží“, do které jsou zahrnuti všichni „kdo činí vůli Boží“ (srov. Mk 3,31-35 par). Ježíš tak odsunul skutečné rodinné vazby na méně důležité místo. Pro něj i pro Pavla je rodina sice významnou, avšak pomíjivou, pozemskou institucí (srov. Mk 12,25) „*Když lidé vstanou z mrtvých, nežení se ani nevdávají, ale jsou jako nebeští andělé.*“⁴⁸ Ježíš v úryvku upozorňuje v rozhovoru saduceje na to, že „věčný život“ má své vlastní zákony (v. 25). Proto nelze z biblických instrukcí pro život v přítomnosti vyvozovat žádné závěry o budoucím životě.⁴⁹ Ježíš nevytváří systematickou nauku o manželství, respektuje jeho zakotvení v Božím řádu i jeho základní poslání, tj. sjednocení muže a ženy a vytvoření nového společenství života za vzájemné lásky a úcty partnerů.⁵⁰

---

⁴⁸ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy. In: *Otázky rodiny ve světě a v církvi*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017, s. 26 – 33.

⁴⁹ LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. České katolické biblické dílo, s. 160.

⁵⁰ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 35.

5. Pojetí manželství a rodiny Ježíšem a jeho následovníky

Ježíšův nárok na manželství a rodinu přesahoval tehdejší běžné představy židovské společnosti svým vyhraněným nárokem na trvalost manželství, kdy kritizuje rozvodovou praxi.⁵¹ Svým nárokem na nerozlučitelnost manželství chránil v tehdejší době především ženu, neboť jí tím zajišťoval existenční jistotu.⁵² Další radikální Ježíšova myšlenka je představena zejména v Matoušově verzi evangelia, kde se můžeme dočíst, že, „*je lépe se neženít*“, kdy Ježíšovým úmyslem bylo vyzdvihnout hodnotu vzdání se manželství, a tudíž i rodiny ve prospěch Božího království. Na Ježíšovo poselství o rodině a manželství navazuje tedy také nové učení o celibátu pro službu Božímu království. V Novém zákoně je manželství chápáno stejně jako v Starém zákoně jako posvátné, je zde ale nabídnuta i jiná možnost, život mimo manželství, život zasvěcený Bohu a službě lidem (Mt 19, 12, 1. Kor 7,8- 9). Už není důležité zajistit pokračování Abrahámovy rodu Božího vyvoleného lidu, neboť prostřednictvím Ježíše Krista jsme se všichni stali duchovními syny a dcerami Božími.⁵³

Ježíšův pohled na manželství je však pozitivní. Často připodobňuje Boží království ke svatební hostině a ukazuje, kolik lásky Boží se odráží v manželské lásce muže a ženy.⁵⁴ Ježíš Kristus na rozdíl od manželství, které je omezeno na pozemský život, odkazuje na budoucí Boží království, ve které se už nebude ženit a vdávat.⁵⁵ Jedná se o požadavek velmi neobvyklý ve společnosti orientované na manželství a rodinu. Je však stále mít na paměti, že v centru Ježíšovy pozornosti bylo Boží království, proto vyzdvihuje dobrovolný celibátní život pro Boží království jako velmi hodnotný, co do důstojnosti rovný manželství.⁵⁶ Zcela novým je také Ježíšův přístup k ženám. Těm projevoval neobyčejné uznání a úctu, což bylo v tehdejší patriarchální společnosti neobvyklé. Ženy ho doprovázejí, poskytují mu péči (Lk 8,1-3), patří mezi jeho přátelé (Lk 10,38-42) Ježíš o nich hovoří ve svých podobenstvích (Lk

---

⁵¹ Nový zákon popisuje pouze dva případy možné rozluky manželství (vyjma úmrtí jednoho z manželů), a to cizoložství Mt 5,32 a Mt 19,5 a případ, kdy nevěřící partner chce po konverzi svého protějšku ke křesťanství z manželství odejít 1Kor 7,12 – 16.

⁵² RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 27.

⁵³ Mt 3,9.

⁵⁴ MOLONEY, Francis J., HARRINGTON, Daniel J., *Evangelium podle Jana*. ed. Sacra Pagina. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. s. 91– 99.

⁵⁵ Mk 12,25.

⁵⁶ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 31 – 35.

15,8-9), zastává se jich a chrání je (Lk 7,36-50, Jan 8,3-11). Tento zcela nový přístup k ženám byl později podnětem k přehodnocení společenského pohledu muže na ženu.

Stejně jako vztah k ženám měl Ježíš netradiční vztah k dětem, které přijímal s vřelostí a žehnal jim (Mt 19,13-15, Mk 10,13-15), uzdravoval je (Mt 9,18-26, Mt 15,22-28), ale především je činil vzorem pro dospělé (Mt18,1-6), dokonce je kvalifikoval jako své zosobnění (Mk 9,37). Dítě v tehdejší společnosti bylo chápáno jako „nedospělý“ dospělý, nemohlo tedy být bráno jako vzor pro dospělé, a Ježíš to přesto dělal.⁵⁷

5.1 Manželství a rodina pohledem sv. Pavla

Stejně jako Ježíš nepovažuje Pavel manželství za nosné hlavní téma svého působení, přesto se k němu zásadním způsobem vyjadřuje. (1 Tes a 1 Kor 7). Pavel se zabývá „manželskou praxí“ mnohem podrobněji, než je tomu v synoptických evangeliích. Vyjadřuje se zde k intimnímu soužití manželů, kdy přichází s několika novými požadavky, s ohledem na rovnocennost manželů. Žádá, aby sexualita nebyla chápána pouze jako prostředek k uspokojení chťiče ze strany muže tak jako u pohanů, ale sloužila také k sexuálnímu uspokojení ženy. Sexualitu vnímá také jako přirozený prvek k posilování soudržnosti manželů, aniž se zabývá otázkou plození potomstva. Vše se však musí dít v souladu s Božím záměrem. Pavel ostře vystupuje proti mimomanželské sexualitě, která byla v římském světě zcela obvyklá (1 Kor 6,15-20). Zde poukazuje na skutečnost, že tělo je chrámem Ducha svatého a nepatří člověku. Kdo žije ve smilstvu, hřeší proti vlastnímu tělu a znesvěcuje ho. Jediným místem sexuálního uspokojení má být manželství. Pavel také vyjadřuje přesvědčení, že svátostné manželství je místem posvěcení partnerů, děti vzešlé z manželství jsou svaté (1 Kor 7,14), dokonce i nevěřící manžel je posvěcen skrze věřícího partnera, přičemž posvěcení zde není chápáno jako morální kategorie, nýbrž jako status člověka před Bohem. Pavel nazývá schopnost a potřebu žít v manželství charismatem, darem od Boha, podobně jako schopnost žít mimo manželství v celibátu (1 Kor 7,7). On sám upřednostňuje život v celibátu. Je to proto, že chce plně sloužit evangeliu, což je pro něj ta nejpodstatnější věc. Tuto praxi jako ideální doporučuje těm, kdo z jakéhokoliv důvodu nejsou ve stavu manželském. Tuto praxi doporučuje také pannám a vdovám v době očekávané paruzie.

---

⁵⁷ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 34.

Doporučuje jim, aby se neprovdaly a staraly se o věci Páně. Později na základě zkušenosti církevního společenství, kdy již bylo zřejmé, že paruzie nebude bezprostřední, byl vyzdvižen význam rodinného života včetně nového sňatku vdov (1 Tim 5,11-15).⁵⁸

5.2 Manželství a rodina v době popavlovské

V pozdější době se tématu manželství z novozákonních knih věnují zejména listy Efezanům, Kolosanům, Timotejovi a Titovi a 1. list Petřův. Dané téma v těchto epištolách vychází z nutnosti reagovat na problémy vzniklé v souvislosti s manželstvím a rodinou a s jejich praktickým životem v rámci křesťanství. Ježíš i Pavel se zaměřovali především na hlásání Božího království, pozdější autoři se zaměřili na otázku chodu rodiny, a to z důvodu začlenění do společnosti i z důvodu potřeby obcí samotných.⁵⁹

Níže uvedené texty přinášejí něco zcela nového. Parénéze se obrací nejen na ty, kdo jsou z hlediska sociálního postavení slabší, nýbrž i na sociálně silnější, čímž je posilována důstojnost těch slabších. Obě strany mají navzájem povinnosti a stejnou důstojnost, což nebylo v tehdejší době samozřejmostí. Povinnost respektu vůči sociálně nadřazeným byla samozřejmostí, vůči podřízeným nikoliv. Ti silnější nejsou v daných textech v roli sociálních protektorů, nýbrž obě strany jsou si partnery. Je to nové pojetí vzájemných vztahů v závislosti na Kristově odkazu. Vzájemné vztahy v obci i vztahy jednotlivých příslušníků se řídí zásadou, že v obci se realizuje společenství s Pánem, je to místo Božího přebývání a vyvolení, a tudíž jsou si všichni členové obce rovni. Pro všechny platí rovný přístup a podíl na spáse a rovněž mravní odpovědnost za vlastní jednání. Mírou vztahů již není „přirozený“ ani společenský řád, nýbrž Kristus ve své vydatnosti a lásce (srov. Flp 2,5-11).

Parénéze týkající se křesťanského života v rodině (Kol 3,18-41, Ef 5,21-6,9) má na mysli především chod křesťanské domácnosti; texty bývají označovány jako tzv. domácí řády. Jde v nich o role v domácnosti. Jedná se o přizpůsobení antickému modelu rodiny, který zastával jak pohanský, tak helénistický židovský svět. Žena se má podřizovat muži, děti a otroci mají poslouchat pána domu. Pán je vybízen k lásce ke své manželce a ohleduplnosti k dětem i otrokům.⁶⁰ Vznik tohoto druhu poučení byl zřejmě

⁵⁸ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 35 – 37.

⁵⁹ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 42 – 47.

⁶⁰ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, Praha: Karolinum, 2014, s. 197.

vyvolán nutností najít způsob života se zachováním křesťanské identity a vymezit se proti jiným představám o způsobu života. Oslovení vždy začíná těmi sociálně slabšími jako apel na jejich pořízenou roli. V pozadí je možné vidět i myšlenku vyjádřenou až v 1 Petr, že oni jsou však ve svém postavení slabšího a pokorného trpícímu Ježíši blíží (1 Petr 2,18-25). Pán je vzorem podřízenosti a poslušnosti vůči Otci. Je to reakce na určité napětí s ohledem na nově nabytou svobodu v Kristu, která jako by otrokům a služebnictvu nepřinesla žádné společenské postavení, i když v obci ke změně došlo; muži a ženy, otroci a páni dokonce i děti tvoří jedno společenství, jednu obec se stejnými náboženskými právy a povinnostmi. V rámci domácnosti tomu má být poněkud jinak, zde je nutné hierarchii rolí zachovávat. Vystává tedy otázka, v čem vlastně spočívá ona křesťanská svoboda. Podobně je tomu i v pastorálních epištolách (1 a 2 Tim a Tit), které se zaměřují na uspořádání obce; rodinná nabádavá řeč je zde formulována jako nauka pro adresáta, kterou má zrealizovat, aby obec byla akceptována okolím a Boží slovo nebylo zneváženo (Tit 2,5).⁶¹

Shrnutí páté části:

Nový přístup k ženám, dětem, trvalost manželství, kritika rozvodové praxe, nerozlučitelnost manželství, celibát, rovnocennost manželů ve všech oblastech života to jsou jen některé myšlenky, které představil Ježíš při svém pozemském působení. Na Ježíšovu a Pavlovu nauku navazují autoři listů Efezanům, Kolosanům, Timotejovi a Titovi a autor Prvního listu Petrova, kdy ve svých listech reagují na problémy vzniklé v souvislosti s manželstvím a rodinou a s jejich praktickým životem v křesťanských obcích, hledají odpověď na otázku chodu rodiny a to z důvodu začlenění do společnosti i z důvodu potřeby obcí samotných. Podobně je tomu i v pastorálních epištolách (1 a 2 Tim a Tit), které se zaměřují na uspořádání obce (Tit 2,5).

---

⁶¹ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 46- 47.

6. Zákaz rozvodu: ochrana ženy

Vybrané pasáže Nového zákona týkající se rozvodu jsou řazeny chronologicky (evangelia, 1 Kor a Ef). Po evangelním pojednání o dané problematice (Mk 10,2,-12, Mt 19,3-12, Mt 5,31n, Lk 16,18) následují Pavlův list (1 Kor 7,10-17) a popavlovské listy (Ef 5,31).

6.1. „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!”

Výchozím textem je Mk 10,2,-12 paralelním textem je Mt 19,3-12, Mt 5,31n, Lk 16,18 dalšími tematicky souvisejícími texty jsou 1 Kor 7,10 n., Ef 5,31.

6.1.1. Mk 10,2,-12

Tu přišli farizeové a zkoušeli ho: ptali se ho, je-li muži dovoleno propustit manželku. Odpověděl jim: „Co vám ustanovil Mojžíš?“ Řekli: „Mojžíš dovolil napsat rozlukový lístek a propustit.“ Ježíš jim řekl: „Pro tvrdost vašeho srdce vám napsal toto ustanovení. Od počátku stvoření, Bůh učinil člověka jako muže a ženu; proto opustí muž svého otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo; takže již nejsou dva, ale jeden. A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ V domě se ho učedníci znovu na tu věc ptali. I řekl jim: „Kdo propustí svou manželku a vezme si jinou, dopouští se vůči ní cizoložství; a jestliže manželka propustí svého muže a vezme si jiného, dopouští se cizoložství.“

Otázka, kterou položili farizeové Ježíšovi, rozvod manželství byl v raném židovstvu již dlouho předmětem diskuse. Otázka byla položena vzhledem k možnosti, která se zde přiznává muži, totiž poslat svou ženu pryč z domu⁶². „Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu“ (Dt 24,1-4).⁶³

Farizeové chtěli slyšet Ježíšův „právní názor“: Co se má rozumět pod slovem „něco odporného“, opravňujícího muže k propuštění jeho ženy? Nebylo ovšem nutné,

⁶² LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, České katolické biblické dílo, s. 122.

⁶³ RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 150.

aby se diskuse o rozvodu manželství omezovala na otázku právních důvodů k rozvodu. Již Malachiáš, poslední z proroků, pranýřoval praxi rozvodu, jak se v Izraeli konala ve jménu Božím (Mal 2,16) „*Každý at' nenávidí rozvod, praví Hospodin, Bůh Izraele, at' na svém oděvu přikryje násilí, praví Hospodin zástupů.*“ *Střežte tedy svého ducha, nejednejte věrolomně!*“ Pokud se ovšem někdo odvolával na literu zákona, nebylo mu možno upřít, že existovalo právo na rozvod. Jinak by člověk budil dojem, že chce zrušit platnost Zákona. V tom spočívalo Ježíšovo pokoušení od farizejů. Přizná-li se nyní Ježíš na veřejnosti k tomuto svému mínění, měli by konečně v rukou něco proti němu. Mohli by mu konečně dokázat, že ruší platnost Mojžíšova zákona. Ježíš však věděl, proč se ho dotazují, prohlédl jejich léčku a úskok. Neptá se „Co Mojžíš dovolil?“, ale: „Co Mojžíš přikázal?“ A věděl, proč to říká. Mojžíš dal muži vzhledem k ženě mnohá přikázání, učinil muže lidsky zodpovědným za ženu (srov. 22,15, Dt 22,28n, Dt 22,13-21, Dt 22,19.29). Rozvod by totiž pro ženu znamenal vyřazení na okraj společnosti, bez opravdové budoucnosti. Odpověď farizeů na Ježíšovu otázku „Co Mojžíš přikázal?“ by musela být tedy zřejmá „Mojžíš nám přikázal starat se o ženu!“ Farizeové však chtějí slyšet něco jiného, nezajímá je v tomto okamžiku vůle Boží, ale: „co je dovoleno“. „Řekli: „Mojžíš dovolil napsat rozlukový lístek a propustit“ To Ježíš nepopírá, zdůvodňuje však, proč Mojžíš ustanovil toto nařízení a říká „pro tvrdost vašeho srdce vám napsal toto ustanovení“. Podle Ježíšova tvrzení dal Mojžíš muži dovolení k rozvodu proto, že jeho srdce bylo z důvodu svévolného stylu života i v jiných věcech otupělé; A už neměl cit pro to, co Bůh původně chtěl, když k muži přivedl ženu. (Mk.10, 6-9). Protože pro Ježíše byla směrdatná vůle Boží, základ všeho stvoření, nemohl se už ptát: „Je muži dovoleno propustit manželku?“ Tuto otázku může položit jen ten, kdo nepochopil nebo komu je jedno, čeho chtěl Bůh svým stvořením dosáhnout. Z Ježíšovy odpovědi však vyvstávají také otázky. Každý rozvod manželství je nepřípustný. Nejsou životní situace, kdy rozvod je to poslední pozitivní? A co má dělat ten, co byl už od svého manžela propuštěn? Tyto problémy se řešily v prvokřesťanských obcích. Otázka rozvodu se diskutovala i v obci, pro níž psal Marek své evangelium. Řešila se otázka: Co znamenal v této změněné společenské situaci mužem či ženou navrhovaný rozvod a nový sňatek toho, kdo se nechal rozvést?⁶⁴ Židovství znalo a uznávalo rozvod, a to zejména ze strany muže. V řecko-římské společnosti k němu mohlo dojít dokonce z obou stran. Křesťanství v návaznosti na Ježíšovo učení – kromě

---

⁶⁴ LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*, s. 125, 126.

výjimek – rozvod nedovolovalo, nárok kladený na oba partnery byl vysoký.⁶⁵ V markovské obci se možná vedla diskuse – na rozdíl od židovsko-palestinského prostoru – o rozvodu ze strany ženy (to se mohlo stát jak podle řecko-římského, tak podle egyptského rozvodového práva). Pro autora evangelia však neexistovaly v respektu k Ježíšovým slovům pochybnosti: „Kdo propustí svou manželku a vezme si jinou, dopouští se vůči ní cizoložství; a jestliže manželka propustí svého muže a vezme si jiného, dopouští se cizoložství” Ostatní otázky vyplývající v této souvislosti se neřeší.⁶⁶

6.1.2. Mt 19,3-9

Tu k němu přišli farizeové a pokoušeli ho: „Je dovoleno propustit manželku z jakékoli příčiny?” Odpověděl jim: „Nečetli jste, že Stvořitel od počátku ‚muže a ženu učinil je‘? A řekl: ‚Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo;‘ takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuje!” Namítnou mu: „Proč tedy Mojžíš ustanovil, že muž smí propustit svou manželku tím, že jí dá rozlukový lístek?” Odpověděl jim: „Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku. Od počátku to však nebylo. Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.“

Podobně jako evangelista Marek zabývá se manželstvím, rozlukou a svobodným stavem také Matouš. Ve svém pojednání se vrací k předloze u Marka (10,1-12). Jsou zde však patrné rozdíly. V Markově evangeliu se ptají farizeové „je muži dovoleno propustit manželku“, u Matouše zní jejich otázka: „Je dovoleno propustit manželku z jakékoli příčiny?“ V Markově evangeliu Ježíš farizeům odpovídá „Co vám ustanovil Mojžíš?“ U Matouše kladou farizeové otázku, po Ježíšově zásadním zaujetí stanoviska (19,4-6), která zní: „Proč tedy Mojžíš ustanovil, že muž smí propustit svou manželku tím, že jí dá rozlukový lístek?“⁶⁷ Otázka farizejů v Matoušově evangeliu na rozdíl od evangelia Markova nezní rozvod ano či ne, ale který důvod je oprávněný k rozvodu, resp. kdy je nutné či oprávněné se rozvést.⁶⁸

⁶⁵ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s. 430.

⁶⁶ LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*, s. 126

⁶⁷ LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 207.

⁶⁸ RYŠKOVÁ, Mireia. *Manželství a rodina z novozákonní perspektivy*, s. 28.

Zatímco Marek pojednává problém rozluky bezvýhradně, jde Matoušovi o otázku, jak je třeba chápat, že manželku, která u muže „nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného,“. (Dt 24,1) lze propustit, ale musí jí být dán rozlukový list.

U Matouše stejně jako u Marka odpovídá Ježíš nejprve zásadním poukazem na řád stvoření a vyvozuje z toho: „*A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj*“ (Mt 19,6). Proč tedy Mojžíš nařídil vystavit rozlukový list, když se chtějí manželé rozejít? Ježíš v Matoušově evangeliu odpovídá stejně jako v Markově „*Pro tvrdost vašeho srdce vám Mojžíš dovolil propustit manželku*“. Kdo tedy obhajuje názor na manželskou rozluku, prosazuje, že lidská tvrdost srdce dosáhne svého práva.

6.1.3. Mt 5,31- 32

Také bylo řečeno: ‚Kdo propustí svou manželku, ať jí dá rozlukový lístek!‘ Já však vám pravím, že každý, kdo propouští svou manželku, mimo případ smilstva, uvádí ji do cizoložství; a kdo by se s propuštěnou oženil, cizoloží.

O manželské rozluce se pojednává v Matouše evangeliu také v tzv. Horském kázání. Existuje sotva jiný evangelní text, který by tak apeloval na jednání Ježíšových učedníků / křesťanů jako právě Horské kázání. Evangelista Matouš si činí nárok na to, aby nám zde řekl ve světle Ježíšově, co je Boží vůle. Ježíšova slova neplatí jen pro jeho učedníky a tehdejší příznivce, platí pro každého a vždy. Matoušovi jde o pozitivní určení toho, co je správné vzhledem k plnění Boží vůle. Jak již bylo řečeno v předchozí pasáži, muž měl právo na manželskou rozluku (Dt 24,1). Podmínkou ovšem bylo, aby žena po rozvodu mohla začít nové manželství a nalézt nový domov. Muž nesměl ženu zapudit, ale musel jí dát podle zákona volnost. Cílem zajisté bylo z lidského hlediska dobro ženy, není v něm ale vyjádřena Boží vůle. Protože muž, který své ženě vyhotoví rozlukový list, se nezajímá o Boží vůli, která spočívá v tom, že oba mají vytvářet jednotu a stát se jedním tělem (Gn 2,24), jsou si Bohem určeni jakožto pomoc pro život. Proto, kdo propustí svou ženu, nutí jí do smilstva. Žena se totiž podle židovského práva proti rozluce, nemohla vzepřít. A kdo se ožení s propuštěnou, provinuje se také proti manželství druhého. Ani on se nezajímá o Boží vůli.⁶⁹

---

⁶⁹ LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*, s. 76 – 77.

6.1.4. Lk 16,18

Každý, kdo propouští svou manželku a vezme si jinou, cizoloží; kdo se ožení s tou, kterou muž propustil, cizoloží.

Ježíš zaujímá vůči rozluce manželství také v Lukášově evangeliu jednoznačný postoj. Obnovuje s odvoláním na Písmo (Gn 1,27; 2,24) nerozlučnost manželství jednoho muže s jednou ženou a odmítá možnost rozvodů a nových sňatků. Ježíšovo nové evangelium vyhrocuje starý židovský Zákon, který dovoloval rozvedení manželství pomocí rozlukového listu (Dt 2,41, srov. 1 K 7,10n). Ježíšovo nové evangelium vrací manželství zpět k intenci Boží⁷⁰.

6.1.5. Kor 7,10 -17.

„Těm, kteří žijí v manželství, přikazuji – ne já, ale Pán – aby žena od muže neodcházela. A když už odejde, ať zůstane neprovdána nebo se s mužem smíří; a muž ať ženu neopouští. Každý ať žije v tom postavení, které měl od Pána, když ho povolal k víře. A tak to nařizují v církvích všude.“

V korintské obci došlo k pochybnostem ve věci zachování existujících manželství a sexuální zdrženlivosti, které souvisely s představou o brzké parusii.⁷¹ Pavel se rozhodně staví s odvoláním na Ježíšovo nařízení proti této praxi. I když podle židovského práva mohl rozvod iniciovat pouze muž, Pavel zde oslovuje ženu i muže; jsou si postaveni zcela naroveň, jak to v případě rozvodu odpovídalo antické praxi. V případě, že k rozluce dojde, mají manželé jen dvě možnosti, buď zůstanou svobodní, nebo se mohou smířit. Ježíšův zákaz rozvodu trvale platí.⁷²

6.1.6. Ef 5,28-32

„Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe. Nikdo přece nemá v nenávisti své tělo, ale živí je a stará se o ně. Tak i Kristus pečuje o církev; vždyť jsme údy jeho těla. Proto opustí muž otce i matku a

---

⁷⁰ MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 132

⁷¹ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s. 326.

⁷² ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korinťanům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 67– 69.

připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo. Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a na církev.“

V listu Efezanům je manželství, vzájemná láska a úcta mezi partnery povznesena na úroveň lásky Krista k církvi. To bylo pro členy domácnosti i obce velkým závazkem. Je zde představena nová interpretace. Zakotvenost v Kristu znamená obnovu vztahů a nastoluje nový řád, který nepopírá ten starý, ale překonává ho v Kristu.⁷³

Nelze nevidět, že se zde vztah Krista a církve se přenáší na mužovo chování. Muž má milovat svou ženu jako své vlastní tělo. Teologickou výpověď o církvi jakožto tělu, které je živeno Kristem, přetavuje autor v etický požadavek vůči mužům, ukazuje, jak se mají chovat k ženám. Avšak poměr Krista k církvi je jiný, nevztahuje na poměr muže a ženy, nýbrž na vztah křesťana ke Kristu; tím užívá obrazu o církvi, která je tělem, a rozvíjí jej tak, že jednotliví křesťané jsou jeho orgány – údy (srov. Ef 4,25; 1 Kor 6,15; 12,12-27; Řím 12,4). Jde o příslib spásy: my, muž i žena, jsme údy těla živeného Kristem. Autorovi jde o manželský vztah, jenž se projevuje ve všedním životě a který je zodpovědný Kristu.⁷⁴

Shrnutí šesté části:

Společným jmenovatelem všech výše uvedených pasáží Nového zákona, jak ve výročí Ježíšových, tak ze strany Pavla i jeho následovníků, je stanoven zákaz rozluky manželství, a to bez rozdílu zda rozvod iniciuje žena či muž. Výchozím argumentem je odvolání se intenci Boží, kdy pravidla soužití muže a ženy ustanovuje sám Bůh. V listu Efezanům je pak manželství povzneseno na vyšší úroveň. Láska a úcta mezi manžely je srovnávána s láskou Krista k církvi s odkazem na vztah křesťana ke Kristu a církvi.

---

⁷³ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s. 375 – 376.

⁷⁴ HOPPE, Rudolf a Rudolf HOPPE. *List Efezanům; List Kolosanům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 69.

7. Přizpůsobení se podmínkám: nevěra ženy, rozdílnost náboženství

7.1. Pro smilstvo a jinověrství

Pasáže Nového zákona týkající se cizoložství, jako důvodu k legitimnímu ukončení manželství, nalezneme v textu Matoušova evangelia. Výchozím textem je Mt 19,9, tematicky souvisejícím textem je Mt 5,32. Pasáže Nového zákona týkající se privilegia rozluky manželství z důvodu rozdílnosti náboženství nalezneme v 1 Kor 7,12-16.

7.1.1. Mt 19,9

„Pravím vám, kdo propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo a vezme si jinou, cizoloží.“

Matouš tuto výjimku uvádí s ohledem na židokřesťanské adresáty, kterým je jeho evangelium určeno. I zde Ježíš, odmítá debatu „o hranicích“ dovolenosti rozvodu s poukazem na základní Boží úmysl, jímž je manželské společenství, které zabezpečuje život pro oba partnery, zejména však pro ženu. Boží řád stojí nad lidskými pravidly.⁷⁵

Ve Starém zákoně byl za cizoložství ukládán trest ukamenování (Lv 20,10; Dt 22,22). Ježíš však ukazuje v Janově evangeliu (8,3-11), jak je třeba se chovat i v tak vztahově smrtelné věci, jako je nevěra. Ježíš se zmínil o trestu ukamenování, nepopřel jeho platnost, nestavěl se tedy proti Zákonu. Avšak svým výrokem, že pouze ten, kdo je bez hříchu, má právo hodit první kámen, vyzdvihuje skutečnost, že soucit a odpuštění, bliženecká láska je víc než litera Zákona.⁷⁶ Ježíš ženu obviněnou z cizoložství neodsoudil, ani nekázal o morálce, nezmiňuje se o hříšné minulosti, ale otvírá novou cestu do budoucnosti, žena dostává šanci nového začátku.⁷⁷ Právo soudit má Bůh, ne hříšní lidé. Lidem je potřeba pomáhat, ne je zraňovat.⁷⁸ Znamená to tedy, že po spáchané nevěře nemusí automaticky dojít k rozvodu. Je zde vždy třeba ponechat prostor pro vyléčení nemocného vztahu, usmířit se, odpustit a obnovit vzájemný vztah. To vyžaduje milosrdenství, lásku, shovívavost a

⁷⁵ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 30.

⁷⁶ *Průvodce životem. Jan*, Praha: Luxpress, 1990, s. 37.

⁷⁷ PORSCHE, Felix. *Evangelium sv. Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 81.

⁷⁸ *Průvodce životem. Jan*, s. 37.

statečnost při překonávání pocitů a předsudků, při normalizaci vztahu mezi manžely, bez ohledu na traumatické ponížení a urážky, k nimž došlo. Vždy je třeba hledat důvody pro obnovení vztahu, ne výmluvy pro jeho ukončení (Mt 5,31-32).⁷⁹

7.1.2. Mt 5,32

„Já však vám pravím, že každý, kdo propouští svou manželku, mimo případ smilstva, uvádí ji do cizoložství; a kdo by se s propuštěnou oženil, cizoloží.“

O manželské rozluce se pojednává v Matouše evangeliu také v tzv. Horském kázání. Ježíš zde chce vést posluchače k zamyšlení uvažování a rozhodování. Vychází ze skutečného života a vrací se k němu. Zde Ježíš představuje svůj vztah k Starému zákonu, ukazuje, jak to myslel, když říkal, že nepřišel Zákon zrušit, ale jej naplnit. A tak se také zabývá při kázání na hoře šestým a devátým přikázáním. Starý zákon v desateru zakazuje cizoložství, chránil práva muže a ženy, chránil rodinná pouta, základ lidské společnosti. A Kristus jde ke kořenům hříchu s přísností, která se nezastavuje ani před největšími oběťmi. Zakazuje nejen dokonané smilstvo, ale i to, co ke smilstvu a ke hříchu vede. Zabraňuje tak hříchu již v zárodku. Kristův příkaz je tvrdý, avšak ústupek v principech by nebyla láska, ale slabost. Kristus zde zasahuje onu vášnivou žádosťivost, která ohrožuje čistotu a trvání manželství. V případě rozloučení manželství se Starý zákon snažil zajistit ochranu ženy tím, že předepisoval rozlukový lístek. Připouštěl rozlukou manželství, rozlukou s právem nového provdání i pro ženu, a to „pro tvrdost srdce lidí“ Byla to tedy shovívavost k člověku oslabenému hříchem. Kristus však nechce o žádném takovém ústupku ani slyšet. Kdo svou manželku propustí, vydává jí v cizoložství a nese za tento čin zodpovědnost před Bohem. Matouš však připouští jednu výjimku, když totiž žena byla muži nevěrná, muž není dále vázán k vnějšímu spoluzítí s ní. Počítá se zde však pouze s nevěrou ženy. V Matoušově podání je zohledněn aspekt ekonomický, dědictví rodinného majetku. Jen věrná žena dává jistotu vlastních potomků, jistotu, že se majetek nedostane do cizích rukou. Kristus opět obnovuje Boží zákon v jeho plné čistotě, je odstraněno každé omezení, před nímž se Starý zákon zastavil z ohledu na slabost člověka.⁸⁰

⁷⁹ LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*, s. 208.

⁸⁰ MERELL, Jan. *Kázání na hoře*. Praha: Česká katolická Charita, 1964, s. 28 – 29.

7.2. Chce-li nevěřící odejít, ať odejde

7.2.1. 1Kor 7,12-16

„Ostatním pravím já, a ne už Pán: Má-li někdo z bratří ženu nevěřící a ona je ochotna s ním zůstat, ať ji neopouští. A má-li žena muže nevěřícího a on je ochoten s ní zůstat, ať ho neopouští. Nevěřící muž je totiž posvěcen manželstvím s věřící ženou a nevěřící žena manželstvím s věřícím mužem, jinak by vaše děti byly nečisté; jsou však přece svaté! Chce-li nevěřící odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji. Víš snad, ženo, zda se ti podaří přivést muže ke spáse? Víš snad, muži, zda se ti podaří přivést ženu ke spáse?“

Pavel v 1 Kor 7,12-16 uvádí po zákazu rozvodu výjimku, a to když nevěřící partner chce po konverzi svého protějšku ke křesťanství z manželství odejít. Svou výjimku zdůvodňuje svobodou plynoucí z víry a Božím povoláním k pokoji. Setrvání v manželství přes odpor druhého může být kontraproduktivní.⁸¹

Shrnutí sedmé části:

Pouze u Mt 5,32 a 19,5 je uvedeno cizoložství jako důvod k rozvodu manželství. Evangelista nejspíše vychází z toho, že manželství je založeno Božím příkazem (Gn 1,27n) a je primárně zaměřeno na plození dětí. Z tohoto důvodu je rodina vysoce hodnocena, neboť skrze ni byl Izrael udržován a rostl.⁸² Matouš nepochybuje, že v tomto případě může muž propustit svou manželku z manželství, protože jinak by to odporovalo vlastnímu cíli Zákona. Svatý Pavel pak přidává další výjimku. Když si nevěřící partner přeje rozvod z důvodu víry manžela, má se respektovat svoboda nevěřícího partnera. Manželé se mají v tomto případě rozejít v zájmu zachování pokoje a spravedlnosti, záleží vždy však na jejich dohodě.

---

⁸¹ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 32.

⁸² RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 150.

8. Ježíšova inovace v Matoušově evangeliu a Pavlově intepretaci

8.1. Je lépe se neženit

Vybrané pasáže Nového zákona týkající se závazku žít bez manželství nalezneme v textu Matoušova evangelia a Pavlova Prvního listu Korintským. Výchozím textem je Mt 19,12, tematicky souvisejícím textem je 1 Kor 7,6-9 navazujícím 1Kor 7,32-35.

8.1.1. Mt 19,12

Někteří nežijí v manželství, protože jsou k tomu od narození nezpůsobilí; jiní nežijí v manželství, protože je nezpůsobilými učinili lidé; a někteří nežijí v manželství, protože se ho zřekli pro království nebeské. Kdo to může pochopit, pochop.

Ježíš v (Mt 19,9) poukazuje na skutečnost, co se stane, když manžel propustí svou manželku z jiného důvodu než pro smilstvo. Učedníci reagují prohlášením, že pak je lépe se neženit (v. 10). Na to reaguje Ježíš poučením o celibátu. Použije výraz eunuch. Tato argumentace chybí u Marka (10,12) i u Lukáše (16,18). Ježíšovo slovo pak pokračuje ve verši 11 „ne všichni pochopí to slovo“. Výraz eunuch označuje člověka, který není schopen plodit děti, a je tak nezpůsobilý k manželství. Nehovoří se zde tedy o stavu svobodném, ale o nezpůsobilosti k manželství. Jak tomu tedy tomu porozumět? Ježíš chtěl volbou daného slova poukázat na duchovní rozměr věci. Chtěl tímto slovem poukázat na skutečnost, že jsou lidé, kteří se pro nebeské království sami rozhodli stát se neschopnými pro manželství, a to vstupem do bezprostředního a trvalého následování Ježíše. Neženit se, ačkoliv v tom člověku kromě rozhodnutí žít pro Ježíše a nebeské království již zde na zemi nic nebrání, je pro mnohé jen těžko pochopitelné.⁸³

8.1.2. 1 Kor 7,6-9

Přál bych si totiž, aby všichni lidé byli jako já; ale každý má od Boha svůj vlastní dar, jeden tak, druhý jinak. Svobodným a vdovám pravím, že je pro ně lépe, když zůstanou tak jako já. Je-li jim zatěžko žít zdrženlivě, ať vstoupí v manželství, neboť je

---

⁸³ LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše*, s. 208-209.

lepší žít v manželství než se trápit. Těm, kteří žijí v manželství, přikazuji – ne já, ale Pán – aby žena od muže neodcházela.

V korintské obci došlo k velkým sporům „Je lépe, když žije muž bez ženy“. Pavel na to odpovídá 1 Kor 7,2. Abyste se vyvarovali smilstva, žijte v manželství. Pavel však nepodává systematické učení o manželství. Argumentuje spíš proti přehnané askezi praktikované pod dojmem blízkého konce světa. Nechce, aby lidé přeceňovali své možnosti. Ve verši 1 Kor 7,3-4 mluví o manželské povinnosti. Ženě i muži přiznává stejná práva. Překonává tak patriarchální pojetí, které bylo všude v jeho okolí samozřejmé. Manželé mají myslet a jednat vždy z pozice toho druhého a ne ze své vlastní. Ve verši 1 Kor 7,5 se Pavel také zabývá askezí – pohlavní zdrženlivostí v rámci manželství. Zřící se zcela sexuálního styku v manželství Pavel nevidí jako šťastné. Proto stanovuje několik podmínek. Musí se tak dít po vzájemné dohodě, po určité časové období a jen pro plné oddání se Bohu v modlitbách. Nelze zde nic dělat proti vůli manžela. Je to však ústupek, ne přikázání (srov. 1 Kor 7,6). Nechce zasahovat do vztahů mezi manžely. Jinak je to v případě dobrovolného celibátu a manželství (srov. 1 Kor 7,7). Zde dává Pavel přednost bezženství, je však třeba zohlednit vlastní možnosti. Žít bez ženy je milost od Boha, charisma, a charisma má jednotlivec pro službu obci a druhým. Každý má jít cestou svých schopností a darů. Podobně je tomu u svobodných a vdov: i pro ně je lepší, aby nevstupovali do manželství. Je to vždy na vlohách jednotlivce, dle jeho darů. Pavel nechce nic, co by bylo nad lidské možnosti, násilné potlačování sexuality nepředstavuje alternativu (srov. 1 Kor 7,8-9).⁸⁴

8.1.3. 1 Kor 7,32-35

Já bych však chtěl, abyste neměli starosti. Svobodný se stará o věci Páně, jak by se líbil Bohu, ale ženatý se stará o světské věci, jak by se zalíbil ženě, a je rozpolcen. Žena bez manžela nebo svobodná dívka se stará o věci Páně, aby byla svatá tělem i duchem. Provdaná se stará o světské věci, jak by se zalíbila muži. To vám říkám, abych vám pomohl, ne abych vás uvedl do nesnázi, ale abyste žili důstojně a věrně lnuli k Pánu bez rozptylování.

Pavel se ještě jednou vrací k přednosti celibátu (srov. 7,32-35). Na rozdíl od stanoviska k manželství, kde se odvolává na slova Páně, v případě nevdaných a

---

⁸⁴ ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korinťanům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 65 – 66.

nežonatých vyjadřuje své mínění, které je silně podmíněno eschatologickým očekáváním s apokalyptickými rysy a ohledem na potřeby práce v obci.⁸⁵ Definuje zde ideál, svobodní se zcela mohou soustředit na dílo Páně, mohou svou energii využít ve službě Páně. Toto zdůvodnění celibátu je srozumitelné a ukazuje způsob života, který má smysl. Pavel však nechce věřící spoutat zákonem, chce jim pomoci, aby věrně a vytrvale mohli sloužit Pánu a nebyli od toho ničím odváděni.⁸⁶

Shrnutí osmé části:

Slovo eunuch v Matoušově evangeliu a Pavlovo bezženství v prvním listu Korinským ukazují nový způsob života, života pro Boha a jeho evangelium. Oba autoři poukazují na to, že celibát není jen svobodné lidské rozhodnutí. Důležité je zde charizma, dar od Boha a ne každý je tohoto stylu života schopen. Pavel se v 1K 7, nikde neodvolává na Ježíšova slova o zřeknutí se manželství ve prospěch Božího království, ani na jeho slova o následování, které předpokládají zřeknutí se vší zajištěnosti – rodiny i majetku. Pavlův ideál celibátní život byl zdůvodňován starostí o Boží věc – hlásání evangelia v perspektivě paruzie.⁸⁷

---

⁸⁵ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s. 327.

⁸⁶ ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korinťanům*, s. 72 – 73.

⁸⁷ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s. 100.

9. Stabilizace křesťanské rodiny / domácnosti v rámci společnosti

9.1. Domácí řády

Vybrané pasáže Nového zákona týkající se vzájemného vztahu mezi členy domácnosti nalezneme v textu listu Kolosanům (Kol 3,18- 4,1), v listu Efezanům (Ef 5,21-6,9), Prvním listu Petrově (1Petr 2,18-25 a 1Petr 3,1-7), Prvním listu Timotejovi (1Tim 2,8-15) a v Listu Titovi (Tit 2,3-5). Výchozím textem je Kol 3,18-4,1. Tematicky souvisejícím textem je List Efezanům (Ef 5,21-6,9) a navazujícím list První Petřův (1 Petr 2,18-25 a 1 Petr 3,1-7,1 společně s prvním listem Timoteovi (1Tim 2,8-15 a 1Tim 6,1-2) a Listem Titovi (Tit 2,3-5 a Tit 2,9-10).

9.1.1. 1 Kol 3,18- 4,1

Ženy, podřizujte se svým mužům, jak se sluší na ty, kdo patří Pánu. Muži, milujte své ženy a nechovejte se k nim drsně. Děti, poslouchajte ve všem své rodiče, protože se to líbí Pánu. Otcové, neponižujte své děti, aby nemalomyslněly. Otroci, poslouchajte ve všem své pozemské pány, nejen naoko, abyste se jim po lidsku zalíbili, nýbrž ze srdce, v bázni Páně. Cokoli děláte, dělejte upřímně, jako by to nebylo lidem, ale Pánu, s vědomím, že jako odměnu dostanete podíl na jeho království. Váš Pán je Kristus, jemu sloužíte. Kdo se dopouští křivdy, dostane za to odplatu. Náš Pán nikomu nestraní. A vy, páni, dávejte otrokům, co jim spravedlivě patří. Pamatujte, že i vy máte Pána v nebi.

Ustanovení o povinnostech členů domácnosti v Kol 3,18- 4,1, předchází výklad o změně života, na základě přijatého křtu s apelem na vedení života ve svatosti, kde se má projevovat vzájemná láska a překonání rozporů.⁸⁸ List Kolosanům byl sepsán jako reakce na potřebu regulovat vztahy v domácnosti i s ohledem na danou majoritní společnost ve snaze zachovat si přitom křesťanskou identitu. Není také vyloučeno, že autor listu se zde vyrovnává i s různými heretiky, kteří mohli na základě Gal 3,26-28 „Vy všichni jste přece skrze víru syny Božími v Kristu Ježíši. Neboť vy všichni, kteří jste byli pokřtěni v Krista, také jste Krista oblékli. Není už rozdíl mezi židem a pohanem,

---

⁸⁸ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 47.

*otrokem a svobodným, mužem a ženou. Vy všichni jste jedno v Kristu Ježíši“ hlásat liberální postoje, které by ohrožovaly obec.*⁸⁹

Domácím řádům pro jednotlivé členy domácnosti předcházejí výzvy, jež zdůrazňují lásku, úctu a odpuštění a zakotvení obce v Kristu spolu s vděčností směřující vůči Bohu (Kol 3,13-17). Je zde prezentována radikální novost života.⁹⁰ V listu Kolosanům jsou osloveny tři dvojčlenné skupiny. První manželky a manželé, děti a otcové a nakonec následuje pasáž o otrocích a pánech, která je nejobsáhlejší. Je zde vždy vyjádřena nadřazenost a podřízenost ve vzájemném vztahu. Jako první jsou osloveni vždy ti slabší, středem celého řádu je Pán.⁹¹ V první řadě jsou osloveni manželé. Ženy se mají v manželství podřizovat mužům. Je to tak v Pánu správné a Pán v tom má zalíbení. Je nutné respektovat daný řád života postavený na lásce, která je jeho zdrojem. Toto napomenutí je v souladu se základním účelem domácnosti, kterým je sociálně ekonomické fungování v rámci společnosti se základem v transcendentní realitě. Je zde prezentována autorova snaha založit řád, který umožňuje křesťanům vést domácnost v daném historickém kontextu a neztratit souvislost s životem v Kristu. Ženy jsou nabádány k podřízení se mužům, muži mají milovat své ženy. Jde o sebeobětavou vzájemnou lásku, po vzoru Boha i Ježíše. Muži se nemají k ženám chovat neuctivě, neztrpčovat jim život. Žena se může plně realizovat ve své roli za podmínky mužovy lásky. Má se podřizovat muži s ohledem na nové bytí v Kristu. Hranice podřizování je dána důstojností člověka v Kristu.⁹²

Následuje výzva adresovaná rodičům a dětem. Děti jsou nabádány k poslušnosti s odkazem na vůli Pána. Otcové se však mají také chovat ohleduplně ke svým dětem. Nemají děti ponižovat a chovat se k nim zle, aby nebyly malomyslné. Není bez zajímavosti, že zde nejsou oslovováni rodiče, ale jen otcové, protože ti jsou za výchovu zodpovědní. Je zde snaha nastolit harmonické soužití generací za přispění všech zúčastněných. Děti i rodiče mají před Bohem svou důstojnost i zodpovědnost.⁹³

Nejobsáhlejší pasáží je však napomenutí otrokům, kteří žili ve společné domácnosti spolu se služebnictvem. Otroci mají sloužit svému pánovi upřímně bez přetvářky a pokryteckého smýšlení s plnou zodpovědností, tak jako by sloužili Kristu. Autor zde neklade jednoduché rovnítko mezi otrockou službou a službou Kristu, nýbrž

---

⁸⁹ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 46 - 47.

⁹⁰ RYŠKOVÁ, Mireia. Muž jako hlava rodiny, s. 74.

⁹¹ HOPPE, Rudolf. *List Efezanům: List Kolosanům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 121.

⁹² RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 50.

⁹³ RYŠKOVÁ, Mireia. *Muž jako hlava rodiny*, s. 76.

chce vyzdvihnout důstojnost služby a práce otroka, který v dané společnosti zastával na společenském žebříčku poslední místo a jehož práce nebyla společensky ceněna. Tím jejich práci a službě dodává absolutní hodnotu, protože ji proměňuje z hlediska jejího významu ve službu Kristu. Autor však nechce měnit tehdejší společenský řád. Ví, že vrcholem, k němuž při službě otroků vše směřuje, je Pán, který je také odmění. Mají sloužit Kristu s vědomím, že pozemská služba je pomíjející, dočasná, služba Kristu však má trvalou hodnotu. Autor dále poukazuje na zodpovědnost pánů vůči otrokům. Pánům zdůrazňuje, že každý, kdo koná bezpráví, bude souzen a napomíná je, ať dávají otrokům, co jim patří, vždyť i oni mají Pána v nebi. Otrokům pak připomíná, ať si jsou jisti, že každé příkoří trvá jen dočasně. Autor zde představuje křesťanský život v jednotlivých oblastech života tak, aby byl blízký realitě, v souladu s křesťanskými principy. Nutno si však uvědomit, že zde šlo o řešení dané situace v konkrétní době a čase. Na jedné straně mají otroci v domácnostech sloužit svým pánům a na druhé straně jsou prohlašováni za rovnocennou součást křesťanské obce, kde mají stejná práva jako jejich páni. Jedná se tedy o určitý integrační proces otroků a služebnictva, kdy stmelujícím prvkem je služba Pánu, život v Kristu.⁹⁴

Autor zde do běžných lidských vztahů zakomponoval jako novum podřízenost ke Kristu, k církvi. Žité manželské a rodinné vztahy už neodpovídají jen daným zvyklostem a kultuře, ale také Božím záměrům. Cílem jeho snah je správně žité manželství a rodina ku prospěchu křesťanského společenství, které bude schopno oslovit pohanskou společnost. Do křesťanského společenství patří manželství a rodina, která je důležitým momentem a místem jeho vnitřního života, ale také jeho působení na venek.⁹⁵

9.1.2. Ef 5,21-6,9

V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako církev je podřízena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřízeny svým mužům. Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval, aby ji posvětil a očistil křtem vody a slovem; tak si on sám připravil církev slavnou, bez poskvrny, vrásky a čehokoli podobného, aby byla svatá a bezúhonná. Proto i muži mají milovat

⁹⁴ HOPPE, Rudolf. *List Efezanům: List Kolosanům*, s. 123 – 124.

⁹⁵ RYŠKOVÁ, Mireia. *Muž jako hlava rodiny*, s. 78.

své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe. Nikdo přece nemá v nenávisti své tělo, ale žíví je a stará se o ně. Tak i Kristus pečuje o církev; vždyť jsme údy jeho těla. ‚Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo.‘ Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a na církev. A tak i každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu. Děti, poslouvejte své rodiče, protože to je spravedlivé před Bohem. ‚Cti otce svého i matku svou‘ je přece jediné přikázání, které má zaslíbení: ‚aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ na zemi.‘ Otcové, nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázni a napomenutích našeho Pána. Otroci, poslouvejte své pozemské pány s uctívou pokorou a z upřímného přesvědčení jako Krista. Nejen naoko, abyste se zalíbili lidem, ale jako služebníci Kristovi, kteří rádi plní Boží vůli a lidem slouží ochotně, jako by sloužili Pánu. Víte, že Pán odmění každého, kdo něco dobrého učiní, ať je to otrok nebo svobodný. Vy páni, jedněte s otroky také tak a zanechte vyhrůžek. Víte přece, že jejich i váš Pán je v nebesích, a ten nikomu nestrání.

Podobně jako v listu Kolosanům pojednává autor o novém životě se zaměřením na problémy, které se objevily v obci. Jedná se o parenetickou řeč, která vychází z listu Kolosanům (Kol 3,18- 4,1), jde však do větší hloubky, je důraznější a konkrétnější. Autor zde vyzývá ke vzájemné pokoře a k poměrování vlastních postojů Kristem. Kristus je měřítkem křesťanského jednání, podle kterého je třeba se řídit. Domácí řád začíná výzvou k vzájemnému podřizování. Vzájemné podřizování je poté konkretizováno směrem k jednotlivým členům domácnosti.⁹⁶ Toto podřizování se má dělat „v poddanosti Kristu“: Kristu jako hlavě církve. Jemu patří čest a chvála, na něj jsou odkázáni všichni jako na svého Pána.⁹⁷ Podobně jako v listu Kolosanům jsou postupně osloveny manželky a manželé, děti a otcové, otroci a páni. Hlavní pozornost listu Efezanům je věnována manželům. Manželství je přirovnáváno ke vztahu mezi Kristem a církví, kdy hlavní důraz je kladen na muže, který se má dle tohoto vzoru chovat ke své ženě. Jako se Kristus obětoval až do krajnosti za svou církev, má se muž dát zcela k dispozici pro dobro své ženy. Kristus o svou církev pečuje neustále: je uprostřed ní, skrze křest a slovo jí dává podíl na své svatosti. A právě o tuto propojenost ve svatosti jde. Manželství se zde stává obrazem Krista a církve a zároveň i místem, kde se tento vztah skrze muže a ženu posléze rodinu realizuje.⁹⁸ Žena má být muži

---

⁹⁶ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 52.

⁹⁷ HOPPE, Rudolf. *List Efezanům: List Kolosanům*, s. 66.

⁹⁸ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 53.

podřízena tak, jako je podřízena církve Kristu. Muž ale není pro ženu Kristus, jejich vzájemný vztah tu má však svou inspiraci. Žena se má svému muži podřizovat tak jako se podřizuje Pánu. Muž je naopak odpovědný za svou ženu. Muž je hlavou ženy jako Kristus hlavou církve. Být hlavou však zde neznamená jen nadřazenost. Hlava nemůže být bez těla, tělo nemůže být bez hlavy, je zde tedy zřetelná vzájemná závislost a jednota. Jestliže tedy muž a žena jsou jedno, pak je zcela jasné, že se žena podřizuje muži a vytváří s ním jednotu. Zmíněná myšlenka podřízenosti tedy není jen určením poměru mezi mužem a ženou, líčí vztah církve ke Kristu. Kristus církev s láskyplnou starostí a něžností miluje, církev na jeho lásku odpovídá svou láskou, která spočívá v podřízenosti, respektu vůči darované lásce, v jejím přijetí a opětování. Kristus církev živí, vychovává a pečuje o ní tak jako člověk své tělo. Údy jeho těla jsou křesťané. Křesťané zakoušejí jeho lásku, a mohou se tak inspirovat v partnerských vztazích.⁹⁹ Obraz vztahu Krista a církve aplikovaný na manželství je výjimečný. Přidává k obvyklým závazkům, které vyplývají z uzavření manželství, také láskyplnou starostlivost, něžnost a zodpovědnost vůči druhému. Žena se podřizuje, vytváří jednotu, muž jí proto ovšem svou láskou vytváří prostor. Žena je mužovo druhé já, on skrze ni žije a žena skrze úctu k muži nalézá sebe sama. Následujícím vtažením odkazu na stvoření Gn 3,16 do textu o nové dimenzi bytí je mezi manžely nastolen nový vztah. Podřízení ženy muži je zde vyjádřeno novým vztahem. Vztah muže a ženy, který je podřízen vztahu Krista k církvi, už není touhou ženy po muži a panováním muže nad ní. Autor v závěru nahrazuje sloveso podřizovat se, výrazem mít úctu a bázeň čímž se vrací na začátek celého pojednání. Autor v závěru nejprve oslovuje muže, aby milovali své ženy jako sebe samy, a až pak následuje výzva k ženám, aby měli svého muže v úctě. To je však možné pouze tehdy, když manželství plní svou funkci a funguje jak má.¹⁰⁰

Napomenutí dětí a otců je druhou položkou řádu křesťanské domácnosti, jako první je zde osloven slabší partner. Poslušnost dětí vůči rodičům je zdůvodněna v Pánu, stejně jako podřízena celá obec v Pánu (srov. verš 5,21). Dítě je zde nově pojímáno jako partner. I na dítě je nahlíženo jako na člena domácnosti. I pro dítě je Kristus autoritou. Jak konkrétně by se měla projevovat poslušnost dítěte, se zde neříká je zde však odvolání na příkázání Dekalogu Ex 20,12/Dt 5,6. Následuje napomenutí otců.¹⁰¹ Otcové nemají děti provokovat, ale mají je pozitivně motivovat výchovou a napomínáním

---

⁹⁹ RYŠKOVÁ, Mireia. *Muž jako hlava rodiny*, s. 81.

¹⁰⁰ RYŠKOVÁ, Mireia. *Manželství a rodina z novozákonní perspektivy*, s. 54 – 55.

¹⁰¹ HOPPE, Rudolf. *List Efezanům: List Kolosanům*, s. 69.

v křesťanské víře. Úlohou otců je výchova a předávání víry. Výchova však nemá vést k malomyslnosti, ale k hlubšímu pochopení významu žádaného. Cíl výchovy udává však vždy Pán.¹⁰²

Výzva pro otroky a pány je podobná jako v listu Kolosanům. List tentokrát vyzývá otroky, aby sloužili pozemským pánům. Pozemští páni se však již nespojují Pánem jako v Kol 4,1. Kristus je závaznou autoritou pro vzájemný poměr lidí. Jemu patří veškerá služba. Službu mají otroci vykonávat poctivě, svědomitě a opravdově ne jen „naoko“, ale tak, jako by byli otroky Krista. Autor v této službě vidí splnění Boží vůle. Pak budou otroci sloužit pánům ochotně a budou vnitřně ztotožnění se svým sociálním postavením ve společnosti.¹⁰³ Je zde také zdůrazněno, že páni a otroci jsou si rovni před Bohem. Páni mají tedy jednat s otroky s úctou, nemají být vůči nim zlí a hrubí, a to ani ve slovech. Páni se mají chovat k otrokům, jako se otroci chovají k pánům. Což je v té době něco nového, takřka revolučního. Domnívám se, že pasáž je pravděpodobně určena pro dobře situované křesťanské domácnosti, jejichž součástí jsou otroci. Proto je potřeba nastavit a upravit vzájemné vztahy jednotlivých členů domácnosti v duchu evangelia. Musí tak být činěno citlivě, protože jednotliví členové domácnosti, rodiny i celá křesťanská obec musí nadále žít, stýkat se s ostatními členy společnosti, z níž se nemohou vydělit.¹⁰⁴

9.1.3. 1Petr 2,18-25

Služebníci, podřizujte se ve vši bázni pánům, nejen dobrým a mírným, nýbrž i tvrdým. V tom je totiž milost, když někdo pro svědomí odpovědné Bohu snáší bolest a trpí vinně. Jaká však sláva, jestliže budete trpělivě snášet rány za to, že hřešíte? Ale budete-li trpělivě snášet soužení, ač jednáte dobře, to je milost před Bohem. K tomu jste přece byli povoláni; vždyť i Kristus trpěl za vás a zanechal vám tak příklad, abyste šli v jeho šlépějích. On ‚hříchu neučinil a v jeho ústech nebyla nalezena lest‘. Když mu spílali, neodplácel spíláním; když trpěl, nehrozil, ale vkládal vše do rukou toho, jenž soudí spravedlivě. On ‚na svém těle vzal naše hříchy‘ na kříž, abychom zemřeli hříchům a byli živi spravedlnosti. Jeho rány vás uzdravily.‘ Vždyť jste ‚bloudili jako ovce‘, ale nyní jste byli obráceni k pastýři a strážci svých duší.

¹⁰² RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 56.

¹⁰³ HOPPE, Rudolf. List Efezanům: List Kolosanům, s. 71.

¹⁰⁴ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 56.

Autor 1 Petr začíná svou parénézi pojednáním o postavení křesťanů v okolní společnosti. Následně oslovuje jednotlivé společenské vrstvy v obci. Navazuje zde na listy prvotní církve list Kolosanům (Kol 3,18- 4,1) a list Efezanům (Ef 5,21-6,9), jejichž součástí je napomenutí ženám a manželům, dětem a otcům, otrokům a pánům. V Prvním listu Petrově jsou věřící vyzváni k vzornému životu, aby je a jejich způsob života akceptovala společnost a aby společnost, ve které žijí, přesvědčili o správnosti víry. Křesťané mají jednat mravně dobře (v souladu s běžnými společenskými normami, které platily obecně), resp. nemají se dopouštět kriminálních činů, za něž by byli oprávněně potrestáni, a tím by uváděli křesťanství do nepříznivého světla. Autor se v první řadě obrací na domácí služebnictvo, ne tedy jen na otroky, i když v antické společnosti tvořili služebný personál především otroci. Je zde totiž nebezpečí, že právě služebnictvo špatně pochopí svou nově nabytou svobodu v Kristu. V křesťanské obci bylo služebnictvo svobodné a rovnoprávné, ale ve společnosti bylo stále tvořeno otroky a různým druhem služebnictva. Autor nemíní narušovat sociální poměry své doby. Snaží se proto dát návod jak zvládnout své podřízené postavení na základě víry v Pána, jak mohou všichni v nesvobodě realizovat svou křesťanskou svobodu. Otroci měli těžký úděl. Každodenní snášení nespravedlnosti, tvrdé a kruté zacházení bylo na denním pořádku. Jejich služba je však služba Bohu, proto je nutné být poslušný a oddaný vůči pánům dobrým i špatným. Je to však možné jen z milosti Boží a z úplného oddání do Boží vůle. Trpělivostí při snášení utrpení dosáhnou adresáti u Boha chvály. Autor poukazuje na skutečnost, že nejprve je křesťan dle Kristova příkladu povolán k utrpení a až následně ke spáse. Služebnictvo má tedy vstoupit do Kristových šlépějí a následovat ho. Všechno bezpráví mají otroci a další odevzdat do rukou Božích. Vždyť i Kristu trpěl bez viny a s velkou trpělivostí. Příklad snášení Ježíšova utrpení však neplatí jen pro otroky a služebnictvo, ale pro celou křesťanskou obec. Autor také vyzdvihuje, že příkoří, které služebnictvo zakouší, není bezcenné. Jejich utrpení je spojeno se spásným utrpením Páně. A právě v utrpení se připodobňují ke Kristu, a mohou tak mít větší podíl na jeho životě a slávě. Trpícím, kteří se obracejí ve svém utrpení k Bohu, je Pán nejbližší. Autor zakončuje své napomenutí optimistickým prohlášením: Kristus sloužící přivedl z pohanství na cestu života, která je sice bolestivá a trnitá, ale správná a vede cíli. Pán je má také ve své péči tak jako pastýř své ovce. Zná je, dohlíží na ně, chce pro ně jen to dobré, vede je a ochraňuje.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ SEETHALER, Paula Angelika. *První a druhý list Petřův: List Judův*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 32-34.

9.1.4. 1Petr 3,1-7

Stejně i vy ženy, podřizujte se svým mužům; i když se někteří z nich vzpírají Božímu slovu, můžete je beze slov získat svým jednáním, když uvidí váš čistý život v bázni Boží. Pro vás se nehodí vnější ozdoba – splétat si vlasy, ověšovat se zlatem, střídát oděvy nýbrž to, co je skryto v srdci a co je nepomíjitelné: tichý a pokojný duch; to je před Bohem převzácné. Tak se kdysi zdobily svaté ženy, které doufaly v Boha. Podřizovaly se svým mužům, tak jako Sára poslouchala Abrahama a ,nazvala jej pánem‘. Vy jste jejími dcerami, jednáte-li dobře a nedáte se ničím zastrašit. Stejně i muži: když žijete se svými ženami, mějte pro ně porozumění, že jsou slabší; a prokazujte jim úctu, protože jsou spolu s vámi dědičkami daru života. Tak vašim modlitbám nebude nic překážet.

Po napomenutí služebnictva se autor obrací na ženy. Ani ony neměly lehký život. Žily zpravidla ve smíšeném manželství a měly se snažit (podle mínění autora) získat své muže pro křesťanství příkladem svého vzorného života. Autor zde opět zdůrazňuje bázeň Boží. Ženy se nemají obávat svého muže, ale Boha, který určil muže za hlavu rodiny. Žena se má chovat tak, aby se líbila Bohu, její ozdobou je tichý a pokojný duch. Záleží na nitru člověka, nikoli na vnějším zdání. Svým příkladem má vést muže k poznání Boha. Autor vyzdvihuje v úryvku život starozákonní Sáry, která se podřídila svému muži a doufala v Boha. Křesťanské ženy, které následují jejího příkladu, jsou pak nazývány jejími dcerami. Mají se bát pouze Boha a případně být trpělivé ve snášení životního utrpení. Platí pro ně totéž co pro otroky a služebnictvo, svou svobodu mohou nalézt pouze v následování Krista. Následuje napomenutí mužům, které je kratší. Ženy jsou v něm označeny jako spoludědičky milosti, ale také (v tradičním duchu) jako nádoby slabší. Žena je muži podřízena, muž má však se ženou jednat láskyplně a ohleduplně. Před Bohem je však žena rovnocenná. Má stejný podíl na Boží milosti a muž k ní má chovat úctu. Správné chování muže k ženě je v závěru ještě podpořeno prohlášením, že modlitba bez lásky nebude vyslyšena. Tvrdost srdce bez lásky k ženě a bližnímu je před Bohem bez ceny. Postoj společnosti vůči ženě stejně jako k služebnictvu a otrokům se měnil jen velice pozvolna.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ SEETHALER, Paula Angelika. *První a druhý list Petřův: List Judův*, s. 35 – 36.

9.1.5. 1 Tim 2,8-15

Rovněž ženy ať se oblékají slušně a zdobí se prostě a střízlivě, ne účesy a zlatem, perlami nebo drahými šaty, nýbrž dobrými skutky, jak se sluší na ženy, které se rozhodly pro zbožný život. Žena ať přijímá poučení mlčky s veškerou podřízeností. Učit ženě nedovolují. Žena nemá mít moc nad mužem, nýbrž má se nechat vést. Vždyť první byl stvořen Adam a pak Eva. A nebyl to také Adam, kdo byl oklamán, ale žena byla oklamána a dopustila se přestoupení. Spasena bude jako matka, jestliže setrvá ve víře, lásce, svatosti a střízlivosti.

Ve výše uvedené pastorální epištole jde spíše o chod křesťanské obce, kde rodinný život hraje také významnou roli. Mluví se zde opět o roli a vztahu mezi mužem a ženou. Muži se napomínají, že se mají ve shromáždění modlit s čistým srdcem. Ženám je pak věnována rozsáhlá pasáž se závěrečným konstatováním, že hlavní rolí žena je být dobrá manželka a matka. Je zde také silně zdůrazněna podřízenost ženy vůči muži. Žena má mlčet, být potichu, když dostává poučení od manžela. O rovnoprávnosti mezi mužem a ženou zde není řeči. Je zde však zdůvodněno, proč tomu tak má být s odkazem na Gn 3,13, což ovlivnilo hodnocení ženy na dlouhá století. Žena má ve společnosti vymezeno pouze postavení rodičky a vychovatelky dětí k víře.¹⁰⁷

9.1.6. 1Tim 5,3-16

Pečuj o vdovy, které jsou skutečně opuštěné. Má-li však některá vdova děti nebo vnuky, ti ať se učí mít péči především o své příbuzné a odplácet svým rodičům. To je totiž milé Bohu. Vdova, která je opravdu osamělá, doufá v Boha a oddává se vytrvale prosbám a modlitbám ve dne i v noci. Ta, která myslí jen na zábavu, je mrtvá, i když žije. To jim zdůrazňuj; ať se jim nedá nic vytknout. Kdo se nestará o své blízké a zvláště o členy rodiny, zapřel víru a je horší než nevěřící. Mezi zapsané vdovy smí být přijata žena ne mladší než šedesát let, jen jednou vdaná, známá dobrými skutky: jestliže vychovala děti, prokazovala věřícím pohostinnost a umývala jim nohy, pomáhala nešťastným a osvědčila se v každém dobrém díle. Mladší ženy nezapisuj mezi vdovy. Neboť jakmile je smyslnost odvrátí od Krista, chtějí se opět vdávat; tak propadají odsouzení, protože porušily slíbenou věrnost. Zároveň si navykají zahálet a chodit po návštěvách. A nejen zahálet, nýbrž i klevetit, plést se do cizích věcí a mluvit, co se

---

¹⁰⁷ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 58 – 59.

nepatří. Chci tedy, aby se mladší vdovy vdávaly, měly děti, vedly domácnost a nedávaly protivníku příležitost k pomluvám. Některé totiž se již daly na satanovu cestu. Má-li některá věřící žena vdovy v příbuzenstvu, ať jim pomáhá, aby nebyla zatěžována církev, která má pomáhat osamělým vdovám.

Do domácnosti patří také vdovy, kterým je v 1Tim 5,3-16 věnována velká pozornost. „Cti otce svého i matku svou“ (Ex 20,12) je výchozím přikázáním pro prokazování úcty starším lidem, tedy i vdovám. Jde tu však o komplexnější péči, jako je ošetřování a zaopatření, nejen o uctivost a poslušnost. V efezské obci se pravděpodobně objevil problém s vdovami. Bylo třeba stanovit za jakých podmínek a kdo bude ze strany obce zaopatřen a kdo nikoliv. Bylo tedy stanoveno, že povinnost obce starat se o vdovy platí jen pro ženy, které jsou za vdovy uznány, které splňují předem daná kritéria. Vdovy jsou pak uznány za vlastní církevní stav. Platí však následující pravidla: Jestliže je zde rodina, do které ovdovělá žena patří, jsou její příslušníci povinni se o ní postarat, a to zejména její vnuci a děti v souladu se čtvrtým přikázáním, jak zavazuje úcta a vděčnost. Kdo je zachovává, jedná správně, je to Boží vůle. Pomoc od obce se dostane jen ženě, která je sama, je věřící, svou naději klade v Boha, je zbožná a ve dne v noci se modlí. Ovšem ta, která nabyté svobody po smrti muže zneužívá k neřestem a nevázanosti, nesmí být podporována. Mohla by totiž vzniknout mylná představa, že obec její nemravné chování schvaluje. Ten, kdo má v domě příbuzné, starší lidi a vdovy a nepečuje o ně, těžce se provinuje. Je horší než pohané a je ostudou, že je pak na chování křesťanů, kteří špatně jednají se svými příbuznými, poukazováno lidmi mimo obec.¹⁰⁸

Uznání ženy jako vdovy z pohledu křesťanské obce se děje zapsáním na určitou listinu. Zároveň obec přebírá starost o její obživu. Je to spojení trvalé. Vdovský status si musí zasloužit a nedělat ostudu obci. Vdaná mohla být pouze jednou, musela mít nejméně 60 let, musela být známá svou cností a dobrými skutky, vychovala děti, byla pohostinná, pomáhala lidem v tísní. Je zde také apel na mladou generaci i širší rodinu, aby se o příbuzné postarali. Rodina má být místem solidarity generací. Obec církevní se pak má postarat o starší osamělé vdovy, které pomoc opravdu potřebují. Mladší vdovy musely být znovu provdány. Důvodem bylo, aby měly ještě děti, vedly domácnost,

---

¹⁰⁸ BORSE, Udo. *První a druhý list Timoteovi: List Titovi*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 49 – 50.

vyvarovaly se zahálky, která je kolébkou neřesti, a aby nezádávaly příležitost k pomluvám.¹⁰⁹

9.1.7. 1 Tim 6,1-2

Všichni, kdo nesou jho otroctví, ať mají své pány v náležité úctě, aby Boží jméno ani naše učení neupadly do špatné pověsti. Ti, kdo mají věřící pány, ať k nim nemají menší úctu proto, že jsou jejich bratři, nýbrž ať jsou jim poddáni o to raději, že mohou sloužit věřícím a milovaným. Tomu všemu uč a to přikazuj.

V prvním listu Timoteovi 6,1-2 se autor vrací k problematice soužití v domácnostech s otroky a v listu otroky napomíná, jak se mají chovat, jak mají nést své břímě otroctví. Nabádá je, aby svým pánům prokazovali úctu a čest, konali svou službu zodpovědně a spolehlivě (srov. Ef 6,5-8; Ko13,22-25). Když se nebudou chovat jako křesťané, vystaví Boží jméno a nauku církve kritice a posměchu, špatné pověsti. Otroci mají naopak vzorným plněním svých povinností ukázat okolnímu světu svou víru. Je-li otrokův pán bratr v Kristu, má to být pro otroka ještě větším povzbuzením k plnění jeho povinností. Vždyť jsou spolu se svým pánem spojeni ve víře a Boží lásce. Páni nemají zneužívat svého postavení a mají se snažit o prospěch svých otroků. (srov. Ef 6,9; Kol 4,1).¹¹⁰

9.1.8. Tit 2,2-10

Starší muži ať jsou střídmi, vážní, rozumní, ať jsou zdraví ve víře, lásce a trpělivosti. Podobně starší ženy ať se chovají důstojně, ať nepomlouvají a nepropadají přílišnému pití vína. Ať vyučují mladší ženy v dobrém a vedou je k tomu, aby měly rády své muže a své děti, byly rozumné, cudné, staraly se o domácnost, byly laskavé a poslouchaly své muže, aby Boží slovo nebylo zneváženo. Rovněž mladší muže napomínej, ať jsou ve všem rozvážní, a sám jim dávej dobrý příklad. Tvé učení ať je nezkažené, důvěryhodné, ať je to zdravé a nepochybné slovo, aby protivník byl zahanben a nemohl o nás povědět nic špatného. Otroci ať ve všem poslouchají své pány. Ať jsou úslužní, neodmlouvají, ať nic nezpronevěří a jsou naprosto spolehliví, a tak ve všem dělají čest učení našeho Spasitele Boha.

¹⁰⁹ RYŠKOVÁ, Mireia. Manželství a rodina z novozákonní perspektivy, s. 59 – 60.

¹¹⁰ BORSE, Udo. *První a druhý list Timoteovi: List Titovi*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 57. Ovšem o povinnosti pánů vůči otrokům jako v Kol a Ef se zde již nehovoří.

V obcích se objevují různí bludaři, autor listu, se svou parénézí obrací k jednotlivým stavům v obci. Ve své perikopě Tit 2,2-10 oslovuje nejprve muže následně ženy a nakonec i otroky. Od mužů očekává osobní kázeň a umírněnost, vážné vystupování rozvážnost v jednání i řeči. Vyniknout mají ve víře, lásce, ale i v trpělivosti při snášení útrap a nebezpečí. (srov. 1 Tim 6,11; 2 Tim 3,10).¹¹¹ Starší ženy mají být ctnostné a věnovat se výchově mladých žen, které mají vést k tomu, aby měly rády své muže a děti, byly rozvážné, cudné, pracovité v domácnosti, podané svým mužům.¹¹² Mladé ženy mají dobře obstarávat svou domácnost být počestné. Mají poslouchat své muže, aby neznevážily slovo Boží. I od mladých mužů se vyžaduje rozvážnost v jejich konání. Mají se vyznamenat dobrými skutky. I sám Titus má být ve všem příkladem, má být prototypem vzorného křesťanského života, zastávat nepomíjející hodnoty a být důstojného chování. Naposled jsou v listu osloveni otroci. Ti mají své pány poslouchat bez ohledu, zda jsou jejich páni křesťané nebo pohané. (srov. 1 Tim 6,1-2a). Svou práci mají rádi přijímat a vykonávat jí bez odporu a protestů. Ve službě mají být věrní, pak jim jejich pán bude důvěřovat. Jejich vzorná služba jim bude ke cti a stane se svědectvím o správnosti křesťanské víry.¹¹³

Shrnutí deváté části:

Křesťané se na konci 1. století dostávali do těžké situace, kdy byli konfrontováni s okolní společností, kterou byli často negativně hodnoceni a následně pronásledováni. Autoři listů Efezanům, Kolosanům, 1 Petrova, 1 a 2 Timoteovi a Titovi nabádá členy křesťanské obce, aby s ohledem na okolní společnost a potřebu akceptace křesťanství okolím, žili bezúhonným rodinným životem a akceptovali společenské uspořádání tehdejší společnosti. Křesťanská domácnost měla být vzorem pro ostatní domácnosti.¹¹⁴ V domácích rádech v listu Efezanům je také přítomen ekleziální aspekt, kdy vztah muže a ženy je přirovnán ke vztahu Krista s církví. Domácí řády ukazují ideál, jak má fungovat domácí společenství. Stejně jako domácí společenství má být řízena celá církevní obec. Měřítkem vztahů je vydatnost Ježíše Krista, která charakterizuje jeho lásku k církvi.¹¹⁵

---

¹¹¹ BORSE, Udo. *První a druhý list Timoteovi: List Titovi*, s. 100.

¹¹² RYŠKOVÁ, Mireia. *Manželství a rodina z novozákonní perspektivy*, s. 60.

¹¹³ BORSE, Udo. *První a druhý list Timoteovi: List Titovi*, s. 101.

¹¹⁴ RYŠKOVÁ, Mireia. *Manželství a rodina z novozákonní perspektivy*, s. 60 – 61.

¹¹⁵ RYŠKOVÁ, Mireia. *Muž jako hlava rodiny*, s. 85.

10. Využití novozákoných impulzů pro dnešní manželství a rodinu.

10.1. Vliv náboženství na postoj k mravnosti a rodinným hodnotám

Osobní přístup k manželství a rodině se v antické, židovské a křesťanské obci se lišil, stejně tak jako se lišila jednotlivá náboženství zmíněných kultur. Rozdíl byl značný. Antické náboženství představovalo úctu k bohům prostřednictvím rituálů za účelem získání prospěchu pro obec nebo pro jednotlivce. Z praktikování náboženství neplynuly žádné morální povinnosti. Víra byla založena jen na přesném dodržování stanovených rituálů, které měly udržovat vztahy mezi lidmi a bohy. Ctnost a mravní život byl založen na rozumu. Pěstování ctností nebylo spojeno s osobním vztahem k Bohu, ale bylo výkonem samotného člověka. Je zde na rozdíl od židovství a křesťanství odlišné chápání vztahu mezi zbožností a morálním praktickým jednáním. Nejdříve židovství a následně křesťanství přináší pro antickou společnost zcela něco jiného. Je to víra v jednoho Boha, kterého nelze zobrazit, s kterým je člověk v osobním vztahu, k němuž je vázán vděčností a láskou a odpovídá tak na Boží lásku, která přichází ze strany Boží jako první. Z takového osobního vztahu s Bohem pak vyplývají individuální a sociální mravní důsledky. Úcta k Bohu se projevuje individuální i kolektivní zbožností a zejména etickým jednáním.

Antické náboženství nebylo orientováno na transcendentní budoucnost, nýbrž pouze na stabilitu pozemské skutečnosti. Judaismus nabízel vševládného, osobního Boha, který jedná ve prospěch člověka a je garantem mravního řádu, který sám ustanovil. Judaismus vyžadoval od věřících solidaritu, úctu a sociální spravedlnost, etické normy byly pevnou součástí náboženského systému. Judaismus byl však primárně určen pro „vyvolený národ“, a nabízel tedy odpověď na bídu světa jen v omezené míře. Podobně i myšlenka posmrtného života byla rozšířena až v pozdější době. Jednou z nosných myšlenek judaismu je víra v Boha, který osvobozuje a vysvobozuje z jakéhokoliv otroctví. Na tuto myšlenku navázalo i křesťanství, které nabízelo Boží spásné jednání v Ježíši, jež přesahuje všechny dosavadní představy o Bohu. Křesťanství přinášelo představu Boha, kterého zajímá život každého jedince, který miluje člověka do krajnosti, který se stává člověkem, aby nesl jeho bídu. Skrze kříž je přinášena naděje těm, kteří nesou skrze svůj kříž, každodenní bídu, bolest, ponižování a urážky. Křesťanství radikálně nově hlásá Boha všem, bez ohledu na

etnický, sociální a náboženský původ. Vyžaduje ode všech projevy lásky a solidarity v každodenní praxi ke všem lidem bez rozdílu. Křesťanství je náboženství osobní víry a osobního rozhodnutí jednotlivce. Judaismus a křesťanství na rozdíl od antického náboženství jsou také náboženstvími založenými na posvátných knihách a textech, které uspokojují nejen emocionální potřeby náboženského prožitku, ale zároveň i intelektuální a mravní nároky svých vyznavačů. Křesťanství bylo také náboženství osobní víry a osobního rozhodnutí jednotlivce.¹¹⁶

Pojetí soužití v římské a židovské rodině se v některých ohledech shodovalo, v jiných pak výrazně lišilo. Stejně bylo patriarchální pojetí rodiny, rozdělení rolí, právní postavení ženy, dětí. Zcela odlišné pak bylo postavení otroků a služebnictva, orientace na děti a její náboženské zakotvení, důraz na manželskou věrnost, přísné zákony v oblasti sexuality. Křesťané pojetí rodiny a rodinných svazků plně převzali a prohloubili. Vzájemné vztahy v křesťanské rodině byly určovány zakotvením ve víře v Ježíše Krista, jediného Pána a zároveň prostředníkem spásy. Odmítnutím rozvodu a snahou o emancipaci ženy se křesťané lišili od pojetí manželství v římském i židovském světě.¹¹⁷

10.2. Novozákonní impulsy pro dnešní manželství a rodinu.

V Novém zákoně je obsaženo nepřehledné množství impulzů a podnětů týkajících se vztahu mezi mužem a ženou i uspořádání rodiny. To nejdůležitější z této oblasti pochází od samotného Pána Ježíše. Ježíš vždy vyjadřoval svůj kladný vztah k manželství a rodině. Vždy pevně a odhodlaně hájil rodinu jako trvalé a nerozlučitelné společenství muže a ženy, a to i proti tehdejším ustáleným společenským pravidlům.

10.2.1. Úcta a láska k ženě a mezi manžely

Ježíš ustanovil manželství jako společenství muže a ženy, které je postavené na vzájemné úctě a lásce v souladu s prvotním plánem Stvořitelovým. Společenství má být ve své vzájemné dokonalé symbióze podřízeno službě Božímu království. A právě Boží království připodobňuje ke svatební hostině (Mt 9,15; 25,1-11) a ukazuje, kolik lásky Boží se odráží v manželské lásce muže a ženy. Svatbu pak představuje jako obraz svého sjednocení s církví, jako předobraz Božího království (Mk 2,19-20; Lk 5,34-35; Jan

¹¹⁶ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s. 197.

¹¹⁷ RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 162.

3,29; Zj 21,2).¹¹⁸ Muži mají milovat své ženy, nemají se k ženám chovat neuctivě, neztrpčovat jim život. Muž se má chovat k ženě, jako se Kristus chová k církvi. Jako se Kristus obětoval až do krajnosti za svou církev, má se muž dát zcela k dispozici pro dobro své ženy. Kristus o svou církev pečuje neustále je uprostřed ní, skrze křest a slovo jí dává podíl na své svatosti. Manželství se stává obrazem Krista a církve a zároveň i místem, kde se tento vztah skrze muže a ženu posléze rodinu realizuje. Muži si musí uvědomit, že ženy jsou spoludědičkami Boží milosti. Cennou inspirací je Ježíšův přístup k ženám. Ženy ho doprovázejí, poskytují mu péči, on se jich zastává a chrání je. Vždyť i svým nárokem na nerozlučitelnost manželství chrání především ženu. Tento zcela nový přístup k ženám je trvalým požadavkem na společenský pohled muže na ženu, na rozvinutí úcty vůči ženám a respektu jejich důstojnosti. Inspirací pro vzájemný život v rámci rodiny je rovněž vzájemná sebeobětavá láska po vzoru Boha a Ježíše, úcta a odpuštění spolu s vděčností směřující vůči Bohu.

10. 2. 2. Rozvod manželství není láska, ale lidská slabost

Manželství je vůlí Boží, je v souladu s Božím řádem, každý, kdo poruší záměr Stvořitelův ve věci sjednocení muže a ženy, hřeší, staví se proti Bohu, je cizoložníkem nebo do cizoložství uvádí druhého. Kdo rozvedenou ženu pojme za manželku, dopouští se cizoložství, neboť co Bůh spojil, člověk nemůže rozloučit a jen Bůh může v tomto případě rozloučit smrtí.¹¹⁹ Také Pavel se vyjadřuje k mimomanželským vztahům. Odmítá cizoložství (Řím 7,3) i smilstvo (1 K 6,13-20) neboť to odporuje důstojnosti lidského těla, které je chrámem Ducha svatého. Apeluje na důstojnost člověka a jeho těla. Člověk patří Bohu a má se podle toho chovat.¹²⁰ Pavlovo znění zákazu rozvodu neodpovídá znění z evangelií, ale je nesené stejným duchem; také Pavel klade důraz na trvalost manželství (1K 7,10n).¹²¹

10. 2. 3. Víra má přednost před manželským životem

Na Ježíšovo poselství navazuje svatý Pavel a poskytuje nám novou inspiraci. Zabývá se rovněž rozvodem a připouští rozvod manželství pro jinověrství. Víra má

¹¹⁸ RYŠKOVÁ, Mireia. *Muž jako hlava rodiny*, s. 80-81.

¹¹⁹ Za určitých podmínek církev může manželství zneplatnit, to zejména v případech, kdy manželství pro různé překážky není a nebylo funkční od samého počátku a manželé nikdy netvořili jednotu a ani jako partneři, ani jako manželé.

¹²⁰ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s. 293-295.

¹²¹ RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*, s. 108.

přednost před manželským životem, pokud by nevěřící manžel víru druhého nerespektoval, kladl mu překážky nebo mu činil příkoří. Obdobné je to pak také v případě, pokud pokřtěného manžela jeho partner opustil. Pavel zde vychází z principu spravedlnosti. Jedná se zde o případ manželství uzavřeného mezi dvěma nepokřtěnými, kdy jedna strana následně přijala křest a druhá strana od ní z tohoto důvodu odešla (1 Kor 7,12-15) odtud „pavlovské privilegium“. Další privilegium „ve prospěch víry“ je „petrovské privilegium“, kdy papež jako nástupce apoštola Petra může v určitých případech rozvázat nesvatostné manželství, tj. manželství nepokřtěných nebo tzv. polokřesťanská manželství.¹²²

10. 2. 4. Život pro Boha a jeho evangelium

Sv. Pavel s evangelistou Matoušem dává také inspiraci pro nový způsob života, života pro Boha a jeho evangelium – celibát. Oba autoři poukazují na to, že celibát je charizma, dar od Boha a, ne každý je tohoto stylu života schopen. Kdo nežije v manželství, má zůstat, dle svých schopností a předpokladů, svobodný pro Pána a jeho dílo. Kdo takového života schopen není, má vstoupit do manželství, aby nehřešil.

10. 2. 5. Rovnost manželů před Bohem i v sexualitě

Dalším podnětem, který sv. Pavel ve svých listech uvádí, je rovnost manželů před Bohem (Gal 3,28). Poukazuje rovněž na stejnou lidskou důstojnost muže a ženy. Poukazuje na skutečnost, že manželé jsou si rovni ve všem, a to i v sexuálním životě, který byl Bohem dán nejen k účelu reprodukce, ale také k posilování soudržnosti manželů. Má tedy sloužit nejen k uspokojení sexuální potřeby muže, ale také i ženy. Vše se musí dít v souladu s vůlí Stvořitele. Sexualita nebyla člověku dána pro uspokojování živočišných pudů, pro sobectví, ale pro naplnění vztahu manželů v lásce, jejíž korunou je vznik nového života. Dalším významným impulzem z oblasti lidské sexuality je Pavlovo ostré vystupování proti mimomanželské sexualitě s poukazem, že tělo je chrámem Ducha svatého a nepatří člověku. Kdo smilní, hřeší proti vlastnímu tělu a znesvěcuje ho. Proto jedině svátostné manželství je místem posvěcení manželů a dětí. A posvěcením je zde myšlen status člověka před Bohem. Člověk je jako svatostánek a

---

¹²² HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 248 – 249.

zaleží na něm, zda bude plný nečistoty a bude prázdný nebo zda bude připraven pro přebývání Boha v něm.

10. 2. 6. Stejná povinnost i důstojnost

Nejrozsáhlejší pojednání k praktickému životu v rámci křesťanství se objevují v pozdější době v tzv. domácích rádech v listech Efezanům, Kolosanům, pastorálních listech Timotejovi a Titovi a 1. listu Petrově. Všichni rodinní příslušníci manželé, děti, případně i sloužící mají navzájem vůči sobě povinnosti a stejnou důstojnost. Mírou vztahů již není „přirozený“ ani společenský řád, nýbrž Kristus ve své vydatnosti a lásce. Vzájemné vztahy v obci i vztahy jednotlivých příslušníků se mají řídit zásadou, že v obci se realizuje společenství s Pánem, je to místo Božího přebývání a vyvolení a tudíž jsou si všichni členové obce rovni. Pro všechny platí rovný přístup a podíl na spáse a rovněž mravní odpovědnost za vlastní jednání. Prioritou má být vzájemná pokora a poměrování vlastních postojů s Kristem. Kristus je měřítkem křesťanského jednání, podle, kterého je třeba se řídit. Ne to, co chci já, ale co chce po mne Kristus, lásku, a ne sobectví, ne povyšování se, ale sklonění se k potřebným v rodině i v obci.

10. 2. 7. Úloha otců a dětí ve výchově a předávání víry

Otcové nemají děti provokovat, ale mají je pozitivně motivovat výchovou a napomínáním v křesťanské víře. Mají se chovat ohleduplně ke svým dětem. Nemají děti ponižovat a chovat se k nim zle. Výchova však má vést k hlubšímu pohledu na věc. Úloha otců je výchova a předávání víry, cíl výchovy udává však vždy Pán. Děti i rodiče mají před Bohem svou důstojnost i zodpovědnost. Děti mají být poslušné vůči rodičům s odkazem na vůli Pána. Otcové se však mají také chovat ohleduplně ke svým dětem. Děti i rodiče mají před Bohem svou důstojnost i zodpovědnost. Poslušnost dětí vůči rodičům je zdůvodněna v Pánu, stejně jako podřízena celá obec v Pánu. Dítě je zde nově pojímáno jako partner. I pro dítě je Kristu autoritou.

10. 2. 8. Povinnosti v rodině

Povinnosti v rodině i obci se mají vykonávat poctivě, svědomitě tak jako bychom sloužili Kristu. Práce v rodině se má přijímat a vykonávat bez odporu a protestů. Při plnění povinností mají být křesťané věrní, kdo se takto chová, žije v souladu s vůlí

našeho Pána a spasitele. Kristu patří veškerá služba a práce. Všichni jsou si před Bohem rovni. Ve vzájemných vztazích má panovat úcta nikdo nemá být zlý a hrubý a to ani ve slovech. Nikdo se nemá chovat vůči druhému nespravedlivě, tvrdě a krutě. Všechno co je v životě těžké a náročné se musí odevzdat do rukou Božích. Poctivý křesťanský život stane se svěděctvím o správnosti křesťanské víry. Křesťanská domácnost se má stát základem obce a společnosti. Důležitým je poukaz na důstojnost práce, která je rovněž zakotvena v důstojnosti křesťana v jeho vztahu ke Kristu. Všichni kdo se podílejí na chodu domácnosti, mají vykonávat své povinnosti s plnou zodpovědností tak jako by sloužili Kristu

10. 2. 9. Úcta k starším lidem

Do domácnosti patří také prarodiče. Úcta k svému otci a matce je výchozím příkázáním pro prokazování úcty starším lidem všeobecně. Jde tu však o komplexnější péči, jako je ošetřování a zaopatření, nejen o uctivost a poslušnost. Jestliže jsou součástí rodiny starší lidé, jsou její příslušníci povinni se o ně postarat, a to zejména jejich vnuci a děti v souladu se čtvrtým příkázáním, jak zavazuje úcta a vděčnost. Kdo jej zachovává, jedná správně, je to Boží vůle. Ten, kdo má v domě příbuzné, starší lidi nepečuje o ně, se těžce provinuje. Navíc působí pohoršení u lidí mimo obec a znevažuje tak samotnou víru.

Shrnutí desáté části:

Křesťanství přineslo nové požadavky a pohledy na soužití členů rodiny. Úcta a láska mezi manžely, projevování úcty a důstojnosti vůči ženám, rovnost manželů před Bohem i v sexualitě, láska, úcta a odpuštění spolu s vděčností směřující vůči Bohu, stejná povinnost i důstojnost všech členů rodiny, poslušnost dětí vůči rodičům, úloha otců ve výchově a předávání víry, úcta k starším lidem, zdůraznění trvalosti manželství, ale také důraz na čistotu manželství, upřednostnění víry před manželstvím a bezženství jsou impulzy, které nepřestávají platit ani v dnešní době. Kdo je zachovává, jedná správně, naplňuje Boží vůli.

11. Závěr

Manželství a rodina jsou v kultuře řecko-římské, židovské i novozákonní považovány za základ společnosti. Přístup k pojetí manželství a vedení rodinného života se však liší. Židovské manželství je pevně uzákoněno Bohem. Římské i židovské manželství je postaveno striktně na patriarchálním základu, kde otec hlava rodiny je neomezeným pánem nad všemi, kdo v rodině žijí. Na židovské manželství navazuje novozákonní pojetí rodiny a manželství. Manželství je Ježíšem prezentováno jako trvalé a nerozlučitelné. Úcta k ženám, vřelé přijímání dětí, celibát pro evangelium jsou radikální myšlenky, kterými Ježíš mění tehdejší pohled společnosti. Stejně jako Ježíš i sv. Pavel představuje nové myšlenky, které jsou na svou dobu neobvyklé. Rovnocennost partnerů, kritika mimomanželské sexuality, vyzdvižení významu rodinného života včetně nového sňatku vdov. Také Pavel vyzdvihoval myšlenku celibátu jako službu evangeliu. Odsuzoval mimo manželské sexuální styky jako porušení jednoty ducha a těla v Kristu. Na Ježíšovu a Pavlovu nauku dále navazují autoři listů Efezanům, Kolosanům, Timotejovi a Titovi a autor Prvního listu Petrova, kdy hledají odpověď na otázku chodu rodiny. Podpora sociálně slabších, vzájemná důstojnost, rovnost v Kristu v rámci obce, určení rolí v domácnosti a uspořádání obce to jsou témata, která autoři řeší ve svých listech v zájmu zachování křesťanské identity v soudobé společnosti. Rodina se stává místem uskutečnění vztahu mezi Kristem a církví. Láska, vztah Krista k církvi se stává vzorem pro manželství, motivací a zdrojem povzbuzení a síly.

Musíme být vděční za to, že si lidé dnes přes všechny negativní jevy cení rodinných vztahů, které jsou trvalé a vyznačují se vzájemnou úctou. V mnoha zemích vyspělé Evropy klesá počet manželství a roste počet osob, které žijí samy nebo, které spolu tráví společně čas, ale nebydlí spolu. Mnoho mladých lidí odkládá svatbu z důvodů ekonomických pracovních nebo studijních. Mnoho lidí také žije ve společné domácnosti a nepočítá s přijetím institučního svazku. Manželství je považováno jen za staromódní nabídku mezi ostatními možnostmi. Konzumní způsob života odrazuje lidi od přijímání dětí, aby si uchovali svobodu a životní styl. Mnoho dětí se rodí mimo manželství a mnohé pak vyrůstají jen s jedním s rodičů. Nepřítomnost otců pak těžce postihuje život rodiny a výchovu dětí. Mnohde také přetrvává diskriminace žen, která se projevuje nerovností přístupu k pracovním příležitostem, vykořisťováním a

komercializací ženského těla, slovním, fyzickým a sexuálním násilím v rodinách. S klesající porodností vzrůstá počet starých lidí, hrozí nebezpečí, že budou považováni za břemeno.¹²³

Ve své bakalářské práci se snažím poukázat na ty zdroje, které překonání současných problémů umožňují. Harmonické manželství (což nevylučuje krize a problémy) je možné postavit jen na vzájemné lásce a úctě všech členů rodiny, jak na to opakovaně odkazuje současný papež.¹²⁴ Novozákonní texty nabízejí velké spektrum impulzů pro vzájemné láskyplné soužití mezi manžely i členy rodiny. Manželství a rodina nejsou jen soukromou záležitostí jednotlivých křesťanů, nýbrž jsou svědectvím o víře a lásce pro okolní svět a také stabilizujícím prvkem jednotlivých církevních obcí. Jejich úspěšná křesťanská realizace je skutečně možná jen z trvalého prožívání vztahu všech členů rodiny k trojjedinému Bohu.

---

¹²³ FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*. Praha: Paulínky, 2016, s. 23 – 43.

¹²⁴ FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky*, s. 40.

Seznam použitých zdrojů

BAHNÍK, Václav. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového Zákona: ekumenický překlad. Praha: Česká katolická charita, 1985.

BIČ, Miloš. *Ze světa Starého zákona*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1989.

BORSE, Udo. *První a druhý list Timoteovi: List Titovi. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

BROŽ, Jaroslav, ed. *Pentateuch: (Pět knih Mojžíšových): český katolický překlad*. Přeložil Václav BOGNER. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

BURIAN, Jan. *Řím: světla a stíny antického velkoměsta*. Praha: Svoboda, 1970.

FRANTIŠEK. *Amoris laetitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*. Přeložil Jaroslav BROŽ. Praha: Paulínky, 2016.

FRÝDEK, Miroslav. *Římské právo pro bakaláře*. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec*. Praha: Sofis, 1998.

HOPPE, Rudolf. *List Efezanům: List Kolosanům. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.

HRDINA, Ignác Antonín. *Kanonické právo: dějiny pramenů, teorie, platné právo*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011.

Katechismus katolické církve. Přeložil Josef KOLÁČEK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995.

FLAVIUS, Josephus. *O starobylosti Židů*. Praha: Odeon, 1998.

KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1997.

- KÜNZL, Ernst. *Starověký Řím*. Ilustroval Peter KLAUCKE. Plzeň: Fraus, c2005.
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.
- MERELL, Jan. *Kázání na hoře: výklad a úvahy na 5. - 6. kapitolu evangelia sv. Matouše*. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1964.
- MOLONEY, Francis J., HARRINGTON, Daniel J., ed. *Evangelium podle Jana. Sacra pagina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.
- ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korinťanům. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.
- PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.
- Průvodce životem. Jan*. Praha: Luxpress, 1995.
- RAHNER, Karl a Herbert VORGRIMLER. *Teologický slovník*. Přeložil František JIRSA, přeložil Jan SOKOL, přeložil Jan KRANÁT. Praha: Vyšehrad, 2009. Teologie (Vyšehrad).
- Revue církevního práva: Church law review*. Praha: Společnost pro církevní právo, 1995.
- RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského: historicko-teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Karolinum, 2008.
- RYŠKOVÁ, Mireia. *Manželství a rodina z novozákonní perspektivy*. In: Opatrný, Aleš (ed.). *Otázky rodiny ve světě a v církvi*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017.

RYŠKOVÁ, Mireia: Muž jako hlava rodiny. Biblicko-teologická studie k Ef 5,21–6,9; Kol 3,18–4,1, *Acta Universitatis Carolinae Theologica* 1/2012, <http://www.theologica.cz/index.php/theologica/article/view/38>, vyhledáno 10. 5. 2019

RYŠKOVÁ, Mireia. *Pavel z Tarsu a jeho svět*. Praha: Karolinum, 2014.

SEETHALER, Paula Angelika. *První a druhý list Petřův: List Judův. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

STUBHANN, Matthias, Michael ERNST, Friedrich V. REITERER a Wolfgang BEILNER, ed. *Encyklopedie Bible*. Bratislava: Gemini, 1992.

SVOBODA, Ludvík, ed. *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia, 1974.

ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo*. Brno: Institut dalšího vzdělávání, 2002.